materiał edukacyjny
dla szkoły podstawowej,
gimnazjum i szkół
ponadgimnazjalnych

Powstanie Warszawskie

Film w kinach od 9 maja 2014 r.

BITWA O WOLNĄ POLSKĘ
Tragiczna walka z dwoma totalitaryzmami

PRAWDZIWY OBRAZ POWSTANIA
Kulisy tworzenia pierwszego dramatu wojennego non-fiction

WARSZAWA PŁONIE
Życie codzienne walczącej stolicy

LEKCJE MUZEALNE W MUZEUM POWSTANIA WARSZAWSKIEGO

Na naszych lekcjach opowiadamy uczniom o Powstaniu Warszawskim w szerokim kontekście udziału Polaków w II wojnie światowej. Tematy zostały tak dobrane, aby nie tylko były pomocą w realizacji programu szkolnego, ale także umożliwiały nauczycielom rozszerzenie materiału o dodatkowe treści. Zajęcia w Muzeum Powstania Warszawskiego pozwalają osiągnąć przewidziane w podstawach programowych cele: poznawcze – przekazywanie wiedzy o Powstaniu, i wychowawcze – formowanie postaw patriotycznych i obywatelskich. Kładziemy też nacisk na realizację celów kształcących.

JAK REZERWOWAĆ LEKCJE MUZEALNE?

Aby zamówić lekcje dla uczniów ze szkół ponadpodstawowych, należy zadzwonić do Działu Edukacyjnego Muzeum Powstania Warszawskiego pod numer 22 539 79 39 albo 22 539 79 70.

Szczegóły: www.1944.pl w zakładce edukacja i kultura/lekcje muzealne

Zapraszamy!

REDAKCJA DYDAKTYCZNA: Karol Mazur – Muzeum Powstania Warszawskiego
AUTORZY SCENARIUSZY: Michał Komuda, Łukasz Michalski, Marcin Miros, Aleksandra Pepińska, Maciej Podbielkowski, Maria Rukat
REDAKCJA: Joanna Cieślewska
KOORDYNATOR PROJEKTU: Julia Sielicka-Jastrzębska – Muzeum Powstania Warszawskiego
PROJEKT GRAFICZNY: Marcin Władyka © 2014
SKŁAD I ŁAMANIE: studio headmade
FOTOGRAFIE: materiały Muzeum Powstania Warszawskiego, Robert Danieluk/MPW, Zbigniew Furman/MPW
W publikacji zostały wykorzystane kadry z filmu „Powstanie Warszawskie" © 2014

Partnerzy merytoryczni: Instytut Pamięci Narodowej, CEO Centrum Edukacji Obywatelskiej

Wydawcy: Muzeum Powstania Warszawskiego, next FILM

Szanowni Państwo

Nasza pamięć historyczna II wojny światowej zdaje się być w pełni nasycona symbolicznymi obrazami tamtych tragicznych wydarzeń. Wybuch wojny w 1939 roku kojarzymy z sylwetką niemieckiego pancernika Schleswig-Holstein ostrzeliwującego polski przyczółek na Westerplatte. Powstanie w warszawskim getcie przywołuje na myśl chłopca z rękami wysoko uniesionymi w górę, pędzonego ku straszliwemu przeznaczeniu wraz z tłumem straceńców. Z Auschwitz nieodmiennie kojarzy się brama z napisem „Arbeit macht frei". A Powstanie Warszawskie? Wielu przypomina się wtedy wieżowiec Prudential uderzony pociskiem niemieckiego moździerza. Te znane klisze utrwalają miniony czas, lecz zarazem pozbawiają go w pewnym sensie cech indywidualnych i szczególnych. Groza, ból, rozpacz zostają odesłane do świata abstrakcji, tracą znaczenie, przestają nas poruszać.

Zapewne wielu z Państwa, którzy będą oglądać film „Powstanie Warszawskie", zna wydarzenia z sierpnia 1944 roku. Zna też kadry z kroniki nakręconej przez powstańczych reporterów, którą wyświetlamy w sali projekcyjnej na ekspozycji Muzeum Powstania Warszawskiego. Dzięki tym filmom sierpniowa epopeja z 1944 roku nabrała już kanonicznej postaci. Widać na nich heroiczną walkę bohaterskiej stolicy, odwagę Powstańców, dramat ludności cywilnej znoszącej niewyobrażalne trudności powstańczego dnia codziennego.

Film „Powstanie Warszawskie", którego producentem jest Muzeum Powstania Warszawskiego, niesie ze sobą niezwykłe przesłanie i nową wizję wydarzeń, burzącą znany dotąd obraz Powstania. Nie unieważniając historycznej prawdy, film odsłania wizję dawno zdawać by się mogło zatartą nieubłaganym upływem czasu. Czarno-białe stare obrazy zyskały nowy, barwny wymiar, możliwy dzięki współczesnej technice filmowej. Rezultaty tej interwencji w źródło historyczne przekroczyły nasze oczekiwania. Wreszcie zobaczą Państwo prawdziwy obraz Powstania Warszawskiego. Na barykadzie nie ma już „jakiś tam" powstańczych oddziałów – są konkretne postacie, w wielu przypadkach znane z imienia i nazwiska. Nie mówimy już o zniszczeniach cennej architektury – wreszcie widać, jak pali się kamienica przy Marszałkowskiej z umeblowanymi mieszkaniami, z firankami w oknach. Nie ma już po prostu bombardowań stolicy – nad mały placyk, gdzie spokojnie rozmawia ze sobą paru znajomych, naprawdę nadlatują trzy samoloty.

W filmie „Powstanie Warszawskie" najwięcej mówią twarze. Piękne, zawadiacko rozbawione, czymś bez reszty pochłonięte. Mają niezwykłą moc – pokonują czas i dobitniej niż wszelkie naukowo zanalizowane źródła pokazują sens walki. Wreszcie rozumiemy, dlaczego ci ludzie się tam znaleźli, czym się kierowali – że nie potrafili ani nie chcieli inaczej.

Jan Ołdakowski
dyrektor Muzeum Powstania Warszawskiego

s. 7 POWSTANIE WARSZAWSKIE – BITWA O POLSKĘ

s. 10 FILM „POWSTANIE WARSZAWSKIE” – PRAWDZIWY OBRAZ POWSTANIA

s. 18 JEDYNE TAKIE MUZEUM

PAKIET EDUKACYJNY DO FILMU „POWSTANIE WARSZAWSKIE”

s. 26 szkoła podstawowa | klasa VI | historia
Życie codzienne podczas Powstania Warszawskiego | Maria Rukat
karta pracy

s. 29 gimnazjum | klasa III | język polski
„Oto dziś dzień krwi i chwały”.
Trudne wybory ludzi uwikłanych w historię | Aleksandra Pepińska
scenariusz lekcji

s. 33 gimnazjum | klasa III | historia
Polskie tradycje powstańcze | Marcin Miros
karta pracy

s. 37 liceum | klasa I | historia, poziom podstawowy
Powstańczy dzień powszedni | Michał Komuda
scenariusz lekcji

s. 43 liceum | klasa I lub III | historia, poziom rozszerzony
Skrawek wolnej Polski. Niepodległe państwo w powstańczej Warszawie
| Łukasz Michalski, Maciej Podbielkowski
scenariusz lekcji

s. 57 liceum | historia i społeczeństwo | wątek: wojna i wojskowość
Zdobycie PAST-y jako przykład akcji bojowej
Powstania Warszawskiego | Marcin Miros
karta pracy

Warszawa – wolna Polska

Chcieliśmy być wolni i wolność sobie zawdzięczać.

Jan Stanisław Jankowski, 1 sierpnia 1944 r.

POWSTANIE WARSZAWSKIE – BITWA O POLSKĘ

70 lat temu, 1 sierpnia 1944 r., w Warszawie wybiła godzina „W". Rozpoczęło się Powstanie Warszawskie – jedno z najważniejszych wydarzeń w historii Polski XX wieku.

1 sierpnia 1944 r. o godz. 17.00 do walki z Niemcami stanęło 25 tysięcy żołnierzy Armii Krajowej oraz innych oddziałów. Mimo przeważających sił niemieckich i wrogiej obojętności Sowietów słabo uzbrojeni Powstańcy przez ponad dwa miesiące ofiarnie walczyli z totalitarną machiną wojenną nazistowskich Niemiec. W trakcie 63 dni walk Powstańcom udało się opanować znaczne obszary miasta i zadać wrogowi poważne straty. Niestety, w obliczu decyzji Stalina o wstrzymaniu sowieckiej ofensywy na zachód i braku jakiejkolwiek pomocy ze wschodniego brzegu Wisły, polskie władze zostały zmuszone do podpisania kapitulacji.

Przez te dwa miesiące Warszawa była wolną Polską z legalnymi władzami, administracją, armią i wszystkimi atrybutami niepodległego państwa. Była ona państwem nowoczesnym i demokratycznym – w ekstremalnych warunkach ciężkiej bitwy miejskiej wydano dwa „Dzienniki Ustaw", tworzące ramy prawne dla krajowych władz cywilnych oraz przygotowujące podstawy ustrojowe wolnego państwa po wojnie. W powstańczej Warszawie wychodziło ponad 100 tytułów gazet wszystkich opcji politycznych, zaś kino Palladium wyświetlało kroniki filmowe dokumentujące wydarzenia.

Ludność stolicy wybuch Powstania przyjęła z entuzjazmem – po 5 latach okrutnej okupacji miasto było wolne. Na ulicach pojawiły się setki biało-czerwonych flag, z głośników popłynęły polskie pieśni. Warszawscy cywile zdali trudny egzamin – wspierali walczących, ale również w sposób niezwykle zdyscyplinowany zorganizowali życie wielkiego miasta – powstały komitety blokowe, kuchnie społeczne, kwitło życie kulturalne i religijne. Warszawiaków z sierpnia i września 1944 r. z pewnością można nazwać społeczeństwem obywatelskim. W 1944 r. zresztą nikt w Polsce

nie traktował Powstania jako wydarzenia o zasięgu lokalnym – mieszkańcy innych miast utożsamiali się z walczącymi i udzielali daleko idącej pomocy warszawiakom, którzy byli zmuszeni opuścić swoje domy.

Powstanie Warszawskie było zwieńczeniem, najmocniejszym akcentem planu ogólnopolskiego – Akcji „Burza". Zakładała ona w miarę przesuwania się frontu na zachód uderzanie na wycofujące się oddziały niemieckie, a następnie opanowywanie terenu i obejmowanie na nim władzy przez polskie struktury administracyjne. Polacy chcieli występować wobec wkraczających oddziałów Armii Czerwonej jako gospodarz na swoim terytorium. W praktyce Akcja „Burza" przyjęła charakter szeregu lokalnych powstań przesuwających się wraz z frontem, przynoszących szereg sukcesów militarnych, takich jak wyzwolenie Wilna czy Lwowa. Niestety, za sukcesami wojskowymi nie poszły polityczne – po wkroczeniu na tereny opanowane przez polskie oddziały sowieckich sił bezpieczeństwa władze cywilne oraz dowództwo wojskowe były aresztowane, zaś żołnierze rozbrajani i wysyłani w głąb Związku Sowieckiego bądź wcielani do armii Berlinga.

Powstańczą Warszawę dokumentuje Stefan Bagiński „Stefan", współtwórca powojennej Polskiej Szkoły Filmowej.

Polska wolność była nie w smak dwóm zbrodniczym, totalitarnym reżimom. Hitler na wieść o wybuchu Powstania wydał rozkaz zabicia wszystkich mieszkańców Warszawy oraz zrównania miasta z ziemią. Podejmując tę decyzję, zakładał ludobójstwo na około milionie osób. Rozkaz ten początkowo był wypełniany bardzo skrupulatnie przez zbrodnicze jednostki SS Reinefartha i Dirlewangera, podążające przez warszawską Wolę. W ciągu paru dni w wyniku akcji eksterminacyjnej zamordowanych zostało 40 tysięcy cywilów. Również Stalin uczynił wiele, by Warszawie nie pomóc – wstrzymał ofensywę i nie niepokoił Niemców walczących z Powstańcami, mordujących ludzi i burzących miasto. Lotnicze próby pomocy z Zachodu były niezwykle ograniczone, gdyż Sowieci nie zezwolili na lądowanie alianckich samolotów na swoich lotniskach.

Powstanie Warszawskie jest kluczem do zrozumienia historii nie tylko Warszawy, ale również Polski, Europy czy dziejów II wojny światowej. Ukazuje bowiem sytuację całej Europy Środkowej pod koniec wojny – sytuację, w której uniknięcie totalitarnego reżimu w tej części świata było niemożliwe. Na przykładzie Powstania Warszawskiego widać również, że w wojnie brały udział trzy strony, a nie jak zwykło się uważać (zwłaszcza na Zachodzie) – dwie: dobro i zło. W rzeczywistości Sowieci dopiero po niemieckiej agresji w 1941 r. weszli w skład koalicji antyhitlerowskiej, zaś ich cele nigdy nie były tożsame z celami aliantów. Najdotkliwiej ten fakt odczuły kraje środkowoeuropejskie, inkorporowane bądź zsowietyzowane, mimo zachowania formalnej niepodległości. Pozostawienie Powstania Warszawskiego bez pomocy dobitnie pokazało, jakie plany miały władze sowieckie.

Mierzenie z PIAT-a w szczelinie komunikacyjnej przy barykadzie zamykającej wylot ul. Konopczyńskiego na ul. Kopernika. Zdjęcie pozorowane. Pierwszy z prawej: Jerzy Barburski „Doliwa".

Zakłamywanie prawdy o Powstaniu Warszawskim przez lata reżimu komunistycznego było logiczną konsekwencją walki ówczesnych władz z ideą wolności i niepodległości. Powstanie w swojej istocie skierowane było wszak przeciwko obu totalitarnym państwom, które zdając sobie z tego sprawę, podjęły po raz ostatni w czasie II wojny światowej faktyczną współpracę. Prawda o Powstaniu, militarnie skierowanym przeciwko Niemcom, politycznie zaś wymierzonym w Sowietów, całkowicie delegitymizowałaby narzucone przez Kreml komunistyczne władze Polski. Dlatego propaganda starała się to wydarzenie przemilczeć lub, jeśli nie było to możliwe, uczynić lokalnym, niewiele znaczącym zrywem zbrojnym, w którym „bohaterski lud Warszawy" wiedziony przez „nieodpowiedzialnych, zbrodniczych dowódców" podjął walkę z niemieckim najeźdźcą.

Ostatnia próba uratowania niepodległości Polski przyniosła militarną klęskę. Jednak tradycja walki o wolność przetrwała wysiłki propagandy komunistycznej i towarzyszyła Polakom przez cały okres zniewolenia. Do tej tradycji odwoływała się opozycja demokratyczna i olbrzymi społeczny ruch „Solidarności". I ostatecznie, po 45 latach, to ona zwyciężyła, gdy w 1989 r. Polska odzyskała niepodległość.

dr Paweł Ukielski
zastępca dyrektora Muzeum Powstania Warszawskiego

FILM „POWSTANIE WARSZAWSKIE” – PRAWDZIWY OBRAZ POWSTANIA

„Powstanie Warszawskie” to pierwszy na świecie dramat wojenny non-fiction zmontowany w całości z materiałów dokumentalnych, opowiadający o tytułowym wydarzeniu poprzez historię dwóch młodych reporterów, świadków powstańczych walk. Film wykorzystuje autentyczne kroniki filmowe z sierpnia 1944 r. Posiłkując się nowoczesną technologią koloryzacji i rekonstrukcji materiałów audiowizualnych oraz zapraszając do współpracy grupę znamienitych twórców, jego autorzy zrealizowali projekt, który nie ma odpowiednika w skali światowej.

Sześć godzin oryginalnych kronik z Powstania Warszawskiego, 7 miesięcy pracy, zespół konsultantów ds. militariów, ubioru, architektury, urbanistów, varsavianistów i historyków; 1000 godzin konsultacji kolorystycznych, 1200 ujęć, 1440 godzin koloryzacji i rekonstrukcji, 112 tysięcy wybranych klatek, 648 tysięcy minut rekonstrukcji, 22 971 520 megabajtów danych – to tylko niektóre liczby pozwalające uświadomić sobie ogromny nakład pracy

Józefa Główczewska „Ziuta” nalewa zupę w powstańczej stołówce przy ul. Szpitalnej 8.

i środków włożonych w realizację projektu „Powstanie Warszawskie". Efektem jest 70 minut zrekonstruowanego, pokolorowanego, ściskającego za gardło filmu, który ukazuje Powstanie Warszawskie z niespotykanym dotąd realizmem.

Fabuła „Powstania Warszawskiego"

Bohaterami filmu są dwaj bracia, operatorzy Biura Informacji i Propagandy Armii Krajowej, którzy otrzymują zadanie dokumentowania wydarzeń Powstania. Chcą kręcić „prawdziwą" wojnę i robią wszystko, żeby przyłączyć się do jednego z powstańczych oddziałów. Początkowo dokumentują życie cywilów, pieczenie chleba, prace w kuchni czy drukarni. Takich materiałów oczekuje zresztą od nich ich dowódca, dając zadanie przygotowania kroniki, która ma być wyświetlona w kinie Palladium. Poszukując odpowiednich ujęć, wchodzą coraz głębiej w sam środek

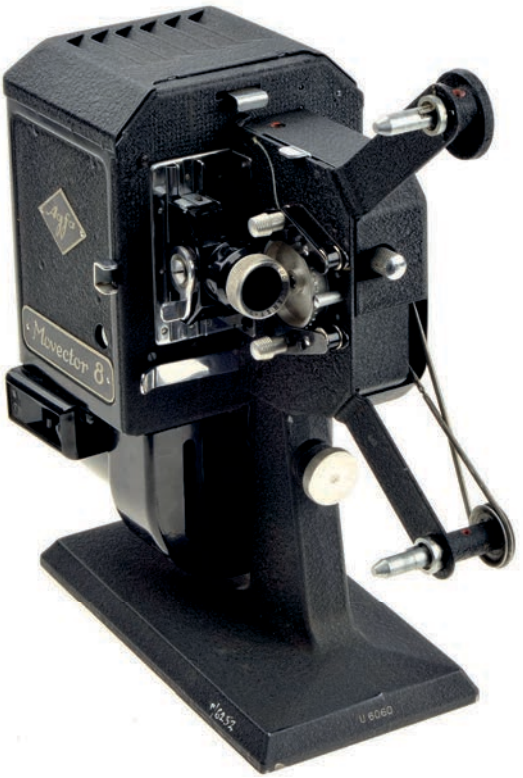

Projektor Movector 8 produkcji niemieckiej (Agfa) należący do Tadeusza Rowińskiego.

powstańczych walk. I w końcu udaje im się dołączyć do jednego z oddziałów, z którym idą na akcję.

Wtedy potwierdza się stara prawda, że Bóg karze ludzi, spełniając ich najskrytsze marzenia – bracia mogą wreszcie nakręcić „prawdziwą" wojnę. Bohaterowie pojmują, że przyszło im uczestniczyć w czymś przekraczającym ich najśmielsze wyobrażenia – świat, w którym się znaleźli, to świat po apokalipsie. Uświadamiają sobie, że ich rolą jest udokumentowanie tej apokalipsy i ocalenie za wszelką cenę taśmy z materiałem...

Idea „Powstania Warszawskiego" – ożywiona historia

Pomysł pokolorowania kronik Powstania Warszawskiego może w pierwszej chwili wydawać się zaskakujący, szczególnie że towarzyszące nam przez dziesięciolecia czarno-białe ilustracje, publikowane w książkach i albumach poświęconych Powstaniu, stały się trwałym elementem naszej zbiorowej wyobraźni. Zastosowanie koloru sprawiło,

że dystans wobec widza został zmniejszony, a wydarzenia historyczne zyskały nowy wymiar i stały się bardziej realne. Przeszłość stała się – jak pisał Cyprian Kamil Norwid – dniem dzisiejszym, „tylko cokolwiek dalej".

Muzeum Powstania Warszawskiego znane jest z projektów dalece wykraczających poza standardową działalność wystawienniczą. Chcąc dotrzeć do jak największej grupy odbiorców, nie waha się korzystać z instrumentów popkulturowych. Wyprodukowany w 2010 r. film „Miasto ruin", zabierający widza

Walki o budynek Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej na ul. Zielnej.

w ściskającą za gardło podróż nad zniszczoną Warszawą, jest tego najlepszym przykładem. „Powstanie Warszawskie" to krok dalej – jego nowatorska forma w połączeniu z bogactwem wizualnym i siłą materiału archiwalnego czynią ten projekt przedsięwzięciem wyjątkowym i bezprecedensowym. Na uwagę zasługuje także walor społeczno-edykacyjny dzieła: zdejmując czarno-białą zasłonę, stajemy tak blisko Powstania, jak nigdy wcześniej, a dzięki osiągnięciom nowoczesnej techniki widzowie dostają niebywałą okazję, by poznać na nowo jeden z najważniejszych epizodów polskiej historii.

Oglądając archiwalne materiały wykorzystywane w służbie kina fabularnego, doświadczamy niesamowitego dysonansu poznawczego – z jednej strony jest to przecież ważna karta historii Polski, z drugiej natomiast film wygląda tak, jakby został nakręcony współcześnie, przy udziale scenografów, specjalistów od kostiumów, wielkiej ilości rekwizytów z epoki oraz licznych efektów wizualnych.

Technologia w służbie prawdy

Nad montażem filmu „Powstanie Warszawskie" czuwały Joanna Brühl i Milenia Fidler. Ze względu na fragmentaryczny charakter zachowanych materiałów powstańczych kronik filmowych prace montażowe były jednym z kluczowych etapów produkcji.

Wartownia. Obok siedzącej w drzwiach nieznanej dziewczyny stoi Powstaniec z pistoletem „Błyskawica".

Twórcy nie chcieli, by był to film jedynie o wydarzeniu historycznym, ale przede wszystkim o ludziach, którzy je tworzyli. Powstańcy pojawiają się na ekranie, ale zbyt krótko, by opowiedzieć swoją historię. *Stąd idea, by bohaterem filmu uczynić osobę, której w ujęciu nie widać, ale której obecność, emocje, działanie utrwalone są na taśmie operatora kamery* – mówi Milenia Fiedler. – *Montowaliśmy materiał nie jako obiektywny zapis rzeczywistości, ale subiektywną prawdę o człowieku, który tej rzeczywistości doświadczył.*

Chcąc uzyskać najlepszą jakość pokolorowanego obrazu, Muzeum Powstania Warszawskiego zorganizowało konkurs na koloryzację i postprodukcję kronik z Powstania Warszawskiego. Jury pod przewodnictwem prof. Witolda Sobocińskiego wybrało do tego zadania Studio Orka. Pierwszym etapem prac była stabilizacja, czyli znalezienie punktów odniesienia dla każdego ujęcia oraz wyeliminowanie drżenia obrazu w kadrze. Kolejnym krokiem było odrestaurowanie materiału, w ramach którego Studio Orka przeprowadziło wstępną korekcję barwną w materiale czarno-białym, stabilizację oraz usunięcie pulsowania obrazu i niedoskonałości ekspozycji taśmy filmowej. Na tym etapie prace obejmowały także ręczną naprawę zniekształceń obrazu, usunięcie zanieczyszczeń oraz uszkodzeń taśmy i kontrolę ziarna.

Wierność historyczna

Kolejnym krokiem była koloryzacja. Prawidłowe „pokolorowanie" filmu stanowiło wielkie wyzwanie. Przed rozpoczęciem prac przygotowano bazę referencyjną liczącą kilka tysięcy fotografii broni i uzbrojenia, umundurowania, ekwipunku, ubrań cywilnych, infrastruktury miasta, tablic informacyjnych, kilkaset zdjęć różnych rodzajów bruku, płyt chodnikowych itd. Nad stroną merytoryczną projektu czuwali m.in. historycy Muzeum Powstania Warszawskiego, konsultanci ds. urbanistyki i architektury, varsavianiści oraz konsultanci ds. broni i uzbrojenia współpracujący z Muzeum Powstania Warszawskiego.

Film kolorowano, używając unikalnego oprogramowania opracowanego w Stanach Zjednoczonych. Ze względu na fakt, iż materiały filmowe użyte w „Powstaniu Warszawskim" były mocno wyeksploatowane bądź też zniszczone (prawdopodobnie poprzez wywoływanie w ciężkich warunkach oraz zły system przechowywania), w wielu przypadkach ciężko było dobrać właściwe barwy. Każde ujęcie wymagało po wstępnym pokolorowaniu dokładnego opisu i wielu godzin pracy konsultantów historycznych.

Po wykonaniu standardowej kolorkorekcji producenci zaprosili do współpracy znanego operatora filmowego Piotra Sobocińskiego Jr., który jako Color Grading Supervisor był odpowiedzialny za „uwiarygodnienie" i ujednolicenie naniesionych w postprodukcji barw.

Współcześni twórcy „Powstania Warszawskiego"

„Powstanie Warszawskie" ujrzy już niedługo światło dzienne dzięki Muzeum Powstania Warszawskiego, które podjęło się produkcji tego wyjątkowego filmu. Reżyserem obrazu jest Jan Komasa. Na potrzeby współczesnej produkcji dialogi napisali Joanna Pawluśkiewicz i Michał Sufin. W projekt zaangażowani zostali także aktorzy, m.in. Michał Żurawski, którzy użyczyli swych głosów głównym bohaterom filmu. Scenariusz stworzyli Jan Ołdakowski, Piotr Śliwowski oraz Jan Komasa. Muzykę napisał Bartosz Chajdecki.

Kamera Ciné-Kodak Eight model 25 (prod. USA) należąca do Tadeusza Rowińskiego

Realizatorzy powstańczych kronik filmowych

Dzięki dostępowi do archiwów ekipie „Powstania Warszawskiego" udało się ustalić tożsamość wielu osób, które pracowały dla Biura Informacji i Propagandy Komendy Głównej Związki Walki Zbrojnej, tworząc materiały, z których część będziemy mogli oglądać na ekranie.

Antoni Bohdziewicz „Wiktor" (ur. 10 września 1906 r. w Wilnie, zm. 20 października 1970 r. w Warszawie). Reżyser i scenarzysta filmowy. W 1928 r. ukończył studia techniczne na Politechnice Warszawskiej. Pracował w regionalnej rozgłośni Polskiego Radia w Wilnie, w latach 1931–1935 przebywał na stypendium filmowym w Paryżu. Wybuch wojny uniemożliwił mu dokończenie pracy nad filmem fabularnym. W Powstaniu Warszawskim został szefem zespołu operatorów Powstańczej Kroniki Filmowej, był także komentatorem podczas emisji kronik w kinie Palladium. Po zakończeniu wojny pracował przy realizacji Polskiej Kroniki Filmowej, później jednak, kiedy skrytykował realizm socjalistyczny, został pozbawiony możliwości kręcenia filmów. W latach 1948–1966 był kierownikiem Katedry Reżyserii Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej w Łodzi, a w latach 1966–1969 wykładał w Institut National Supérieur des Arts du Spectacle w Brukseli.

Jerzy Zarzycki „Pik" (ur. 1 stycznia 1911 r. w Łodzi, zm. 2 stycznia 1971 r. w Warszawie). Absolwent historii sztuki na Uniwersytecie Warszawskim. Od 1930 r. pracował jako operator, a od 1931 r. reżyserował filmy dokumentalne, m.in.: „Kercelak", „Wieś Podolska" (1932) oraz „Morze" (1933). W 1938 r. ukończył Wydział Reżyserii w Państwowym Instytucie Sztuki Teatralnej w Warszawie. W tym roku zadebiutował jako reżyser filmu fabularnego „Ludzie Wisły". W czasie oblężenia Warszawy przez Niemców we wrześniu 1939 r. był jednym z operatorów w ekipie filmowej Dowództwa Obrony Warszawy. W czasie Powstania Warszawskiego był działaczem Zespołu Referatu Filmowego. Dokumentował działania powstańcze na Woli i w Śródmieściu Północ. Po zakończeniu wojny, w latach 1955–1961, był kierownikiem artystycznym Zespołu Filmowego „Syrena". W latach 1947–1970 pracował jako reżyser i scenarzysta filmowy.

Operator filmowy Jerzy Zarzycki „Pik" (pierwszy z lewej) z grupą korespondentów wojennych przed pałacem Brzozowskich w podwórzu przy ul. Brackiej 20, połowa września 1944 r.

Powstańcy z oddziału „Szwoleżerów" z Mokotowa wychodzą z kanału w Al. Ujazdowskich przy wylocie ul. Wilczej. Z włazu wychodzi Roman Banach – operator powstańczej kroniki, 27 września 1944 r.

Operatorzy filmowi Stefan Bagiński i Antoni Wawrzyniak (po prawej) podczas pracy na skrzyżowaniu ul. Jasnej i Moniuszki (w tle). Na drugim planie po lewej stronie widoczny fragment gmachu filharmonii, 4 września 1944 r.

Stefan Bagiński „Stefan" (ur. 6 czerwca 1910 r. w Warszawie, zm. 25 kwietnia 2002 r. w Warszawie). Porucznik. W czasie Powstania Warszawskiego był działaczem Zespołu Referatu Filmowego. Dokumentował wydarzenia w rejonie Śródmieścia Północ i Starego Miasta. Po zakończeniu walk powstańczych opuścił Warszawę razem z ludnością cywilną. Po wojnie był m.in. operatorem, scenarzystą i montażystą filmów.

Antoni Wawrzyniak „Antonio" (ur. 13 czerwca 1883 r. w Warszawie, zm. 6 września 1954 r. w Łodzi). Operator filmowy. Starszy sierżant. W latach 1924–1939 był autorem zdjęć do 28 filmów pełnometrażowych, dokumentalnych i krótkometrażowych. W czasie Powstania Warszawskiego pracował jako operator filmowy, dokumentując działania wojskowe i życie codzienne w Śródmieściu Północ. Po upadku Powstania opuścił miasto razem z ludnością cywilną. Po 1945 r. pracował w Wytwórni Filmów Oświatowych, głównie nad filmami krótkometrażowymi.

Jerzy Gabryelski „Orski" (ur. 30 października 1906 r. we Lwowie, zm. 3 lutego 1978 r. w Nowym Jorku). Reżyser, dokumentalista. Absolwent Państwowego Instytutu Sztuki Teatralnej w Warszawie. Na początku lat 30. przebywał we Francji na stypendium filmowym, gdzie realizował eksperymentalne projekty kinematograficzne. Autor kronik filmowych podczas obrony Warszawy we wrześniu 1939 r. W czasie Powstania Warszawskiego był zaangażowany w prace reporterskie i dokumentacyjne. Z powodu przynależności do AK po zakończeniu wojny został poddany represjom przez NKWD, był więziony i brutalnie przesłuchiwany. Po 1956 r. władze wydały mu zgodę na realizację filmów dokumentalnych i oświatowych. Od 1962 r. do dnia śmierci przebywał na emigracji.

Seweryn Kruszyński (ur. 12 czerwca 1911 r. w Monastyrku na Ukrainie). Operator filmowy, dokumentalista. Swoje fascynacje sztuką filmową kształtował początkowo jako praktykant w warsztacie sprzętu filmowego, a następnie od 1931 r. jako asystent operatora. W latach 1934–1939 zdobywał doświadczenie jako asystent operatora i konserwator sprzętu w Wytwórni Filmowej „Sfinks" oraz w ośrodku produkcji filmowej „Falanga". W Powstaniu Warszawskim wchodził w skład zespołu dokumentującego działania wojskowe i życie codzienne na terenie Śródmieścia. Od 1945 r. pracował w Wytwórni Filmów Dokumentalnych i Fabularnych w Warszawie przy realizacji Polskiej Kroniki Filmowej. Od 1946 r. był operatorem filmów fabularnych, a w latach 1962–1976 filmów dokumentalnych w Wytwórni Filmowej „Czołówka".

Kazimierz Pyszkowski (data i miejsce urodzenia nieznane, zm. 1974 r. w Warszawie). Operator filmowy. W Powstaniu Warszawskim zaangażowany w działalność Zespołu Referatu Filmowego, pracował z upoważnienia szefa Tajnych Wojskowych Zakładów Wydawniczych Oddziału VI Komendy Głównej AK (Biura Informacji i Propagandy); producent filmowych kronik powstańczych. W latach 1946–1947 przebywał za granicą. Jego działalność powojenna nie jest bliżej znana.

Ekipa filmowa reżysera Jerzego Gabryelskiego (w jasnym płaszczu), za nim kierownik produkcji Kazimierz Pyszkowski, przy kamerze stoi Seweryn Kruszyński, operator filmujący akcję gaszenia pożaru kamienicy przy ul. Zgoda róg Sienkiewicza, koniec sierpnia 1944 r.

Operator Andrzej Ancuta w czasie Powstania z kamerą filmową 35 mm

Andrzej Ancuta „Kier” (ur. 10 lutego 1919 r. w Mińsku Litewskim, zm. 14 lutego 2009 r. w Warszawie). Kapral podchorąży. Operator filmowy, realizator filmów dokumentalnych, pedagog. W Powstaniu Warszawskim był działaczem Zespołu Referatu Filmowego. Po zakończeniu walk przebywał w niemieckich obozach jenieckich, a po wojnie trafił do Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej w Łodzi, gdzie w latach 1950–1996 pełnił rolę wykładowcy na Wydziale Operatorskim. W latach 1958–1963 i 1969–1972 był dziekanem Wydziału Operatorskiego, między 1975 a 1978 r. prorektorem do spraw nauczania, a w latach 1987–1990 kierownikiem Zakładu Sztuki Operatorskiej. Jest autorem podręczników z zakresu sztuki operatorskiej.

Operator i montażysta Wacław Kaźmierczak na ul. Szpitalnej podczas przenoszenia materiałów filmowych i sprzętu montażowego z Powiśla do kina Palladium przy ul. Złotej 7/9.

Wacław Feliks Kaźmierczak „Wacek” (ur. 5 sierpnia 1905 r. w Dulinowie, zm. 10 kwietnia 1981 r. w Warszawie). Montażysta, scenarzysta i reżyser filmów dokumentalnych. Przed wojną pracował jako operator w Polskiej Agencji Telegraficznej. W Powstaniu Warszawskim był kierownikiem laboratorium filmowego i montażystą kronik powstańczych „Warszawa walczy”. Po zakończeniu II wojny światowej został autorem i współautorem wielu filmów dokumentalnych oraz laureatem nagród na prestiżowych filmowych festiwalach w kraju i za granicą, m. in. w Cannes (1947), Florencji (1965), Monte Carlo (1967).

Ryszard Szope (ur. ok. 1916 r., zm. 2 września 1997 r. w Warszawie). Operator filmowy, dokumentalista. W czasie Powstania Warszawskiego pracował jako operator filmowy, dokumentując działania wojskowe i życie codzienne. Działalność reporterską prowadził razem z bratem Edwardem (ur. 9 września 1911 r.). Po zakończeniu Powstania wyszedł z miasta wraz z ludnością cywilną. Po wojnie został operatorem i autorem scenariuszy filmów dokumentalnych. W 1966 r. otrzymał wyróżnienie ministra obrony narodowej za film dokumentalny „Za waszą wolność i naszą”, a w 1968 r. został nagrodzony Dyplomem Specjalnym na Międzynarodowym Festiwalu Filmowym Armii Zaprzyjaźnionych w Veszprém na Węgrzech za film dokumentalny „Wietnamu dzień powszedni”.

Edward Szope (ur. 9 września 1911 r., data i miejsce śmierci nieznane). Brat Ryszarda. Po wojnie używał nazwiska Szopa. Operator filmowy, dokumentalista. W czasie kursów maturalnych praktykował w laboratorium filmowym. W latach 1932–1933 odbył służbę wojskową w 1. Pułku Artylerii Przeciwlotniczej w Warszawie. W latach 30. pracował jako laborant filmowy. W czasie kampanii wrześniowej 1939 r. służył w Wojsku Polskim. Do domu wrócił w połowie października 1939 r. i osiadł w Warszawie. W czasie okupacji prowadził działalność handlową. W czasie Powstania Warszawskiego od 3 sierpnia pracował jako operator filmowy, dokumentował działania wojskowe i życie codzienne stolicy. Działalność reporterską prowadził razem z bratem Ryszardem. Został ranny 8 września; do końca walk przebywał w szpitalu przy ul. Chmielnej 32. Po zakończeniu Powstania przewieziono go do szpitala w Krakowie, skąd uciekł 11 stycznia 1945 r. W połowie marca 1945 r. wrócił do Warszawy. W latach 1948–1949 pracował w firmie „Epidia” w Warszawie jako laborant filmowy. Później bezrobotny. Jego dalsze losy nie są znane.

Operatorzy Zespołu Referatu Filmowego BIP KG AK bracia Ryszard (z lewej) i Edward (z prawej) Szope posilają się w stołówce powstańczej przy ul. Szpitalnej 8. Między nimi widoczna kamera „Ernemann”.

Powstańcza stołówka przy ul. Szpitalnej 8. Operator Henryk Vlassak (po lewej) podczas posiłku

Henryk Vlassak „Wania” (zm. prawd. ok. 1955 r. na Węgrzech). Polski operator filmowy pochodzenia węgierskiego. W latach 30. był autorem zdjęć do kilkunastu filmów fabularnych, m.in.: „Przeor Kordecki – obrońca Częstochowy” (1934), „Wierna rzeka” (1936), „Kościuszko pod Racławicami” (1938), a także współtwórcą filmów dokumentalnych. Zajmował się także montażem i scenografią filmową. W 1938 r. został nagrodzony przez ministra spraw zagranicznych na festiwalu filmowym w ramach Targów Wschodnich we Lwowie za film „Kościuszko pod Racławicami”. Autor kronik filmowych podczas obrony Warszawy we wrześniu 1939 r. W czasie Powstania Warszawskiego pracował jako operator filmowy, dokumentując działania wojskowe i życie codzienne w Śródmieściu. Był autorem zdjęć natarcia niemieckich czołgów, przed którymi pędzono ludność cywilną. Jego losy powojenne nie są bliżej znane.

Roman Banach „Świerk” (ur. 15 lipca 1912 r. w Czortkowie, zm. 12 sierpnia 1966 r. w Warszawie). Ułan, reżyser i scenarzysta. Reżyser i scenarzysta filmów dokumentalnych. Autor kronik filmowych podczas obrony Warszawy we wrześniu 1939 r. W czasie Powstania Warszawskiego był członkiem ekipy filmowej dokumentującej działania wojskowe i życie codzienne. Działalność dokumentacyjną prowadził w Śródmieściu Północ i na Mokotowie. Po zakończeniu Powstania Warszawskiego przebywał w niewoli niemieckiej, potem był operatorem, reżyserem, montażystą i autorem scenariuszy filmów dokumentalnych.

Stanisław Bala „Giza” (ur. 10 listopada 1922 r. w Starowiskitkach, zm. 9 września 2013 r. w Los Angeles). Operator filmowy, dokumentalista. W konspiracji od 1 marca 1940 r.; od 1 lipca 1943 r. pracował w Oddziale VI Komendy Głównej AK (Biurze Informacji i Propagandy). W latach 1940–1942 studiował w Szkole Budowy Maszyn (Wawelberg) i uzyskał dyplom technika. W 1943 r. skończył Szkołę Polowych Sprawozdawców Wojennych, a w 1944 r. Szkołę Polowych Sprawozdawców Wojskowych. W Powstaniu Warszawskim pracował jako operator filmowy, dokumentując walki na Woli oraz w Śródmieściu, m. in. zdobywanie kościoła św. Krzyża i sąsiedniej komendy policji. Po zakończeniu Powstania więziony w niemieckich obozach jenieckich: Lamsdorf, Gross-Born, Sandbostel i Lubece. Po zakończeniu wojny pozostał za granicą, mieszkał we Francji i w Wielkiej Brytanii, gdzie ukończył studia techniczne. W pierwszej połowie lat 50. osiadł w Stanach Zjednoczonych.

Operator Stanisław Bala „Giza” z kamerą 16 mm w akcji przed elektrownią na Powiślu.

JEDYNE TAKIE MUZEUM

Muzeum Powstania Warszawskiego otwarto w 60. rocznicę wybuchu Powstania. Stanowiło hołd warszawiaków dla tych, którzy walczyli i ginęli za wolną Polskę i jej stolicę. Mieści się w dawnej elektrowni tramwajowej, zabytku architektury przemysłowej z początku XX w. u zbiegu ulic Przyokopowej i Grzybowskiej na warszawskiej Woli.

Muzeum Powstania Warszawskiego zostało otwarte w 60. rocznicę wybuchu Powstania. Dzięki determinacji ówczesnego Prezydenta Warszawy, Lecha Kaczyńskiego, oraz ogromnemu zaangażowaniu osób i mobilizacji sił udało się stworzyć muzeum nowoczesne, niekonwencjonalne, ponadpokoleniowe. To miejsce, gdzie w ciekawy sposób poznaje się historię Polski i idee, o które walczyli Powstańcy. Wartości wyznawane przez żołnierzy Armii Krajowej są dzisiaj bardzo aktualne i ważne dla młodego pokolenia.

Niepowtarzalna ekspozycja, aranżacje wnętrz i multimedialne prezentacje przybliżają zwiedzającym powstańczą rzeczywistość. Ponad 1000 eksponatów, około 1000 fotografii oraz unikatowe filmy przedstawiają Warszawę przed wybuchem Powstania, kolejne etapy walk, a także wyjście Powstańców z miasta i ich dalsze losy.

Po przekroczeniu murów muzeum zwiedzających czeka niespodziewany widok. Znajdujemy się na brukowanej ulicy, wśród gruzów zniszczonej stolicy. Od pierwszych chwil słyszymy huk walki, odgłosy bombardowania i osypujących się murów, zewsząd dociera echo serii karabinów. W szarych przestrzeniach muzeum trzeba wsłuchać się w rytm serca tego miejsca – Monumentu, który stanowi centrum ekspozycji. Jego metalowe ściany pokrywają daty z 63 dni walk powstańczych. Z otworów imitujących dziury po kulach dochodzą dźwięki walczącego miasta – pełne grozy krzyki, chrzęst broni i wybuchy zagłuszające słowa modlitwy. Tym wymowniejsza wydaje się cisza panująca w Miejscu Pamięci, gdzie symbolicznie oddano hołd

bezimiennie poległym na skwerach i ulicach Warszawy. Na okalających groby ścianach umieszczono fotografie 100 osób, które oddały życie za wolność Polski. Ekspozycję dopełnia replika kanału – powstańczej drogi łączności.

Budynek Muzeum Powstania Warszawskiego od strony Parku Wolności

Na ekspozycji każdy z gości może zebrać kartki z kalendarium Powstania Warszawskiego.

Atmosferę powstańczej Warszawy można także poznać dzięki fotoplastikonom. W mosiężnych lornetach widać sceny z codziennego życia ludności podczas okupacji. Z aparatów telefonicznych używanych podczas wojny można „zadzwonić" do uczestników i świadków Powstania. Udostępniane w ten sposób relacje i rozmowy stanowią część Archiwum Historii Mówionej, projektu mającego na celu udokumentowanie wspomnień świadków i uczestników Powstania.

W Sali Małego Powstańca dzieci uczą się historii, oglądając teatrzyk powstańczy czy wcielając się w rolę harcerskich listonoszy i sanitariuszek. Znajdująca się na terenie muzeum kawiarenka powstańcza w stylu retro, z brzmiącymi w tle piosenkami Mieczysława Fogga, przybliża nastrój eleganckiej Warszawy.

Częścią muzeum jest również kaplica pod wezwaniem bł. Józefa Stanka. Tu także można zobaczyć replikę Liberatora, bombowca z czasów II wojny światowej. W drukarni zostały wystawione oryginalne maszyny drukarskie z okresu okupacji.

Replika samolotu Liberator B-24J w skali 1:1 jest centralnym punktem drugiej części ekspozycji stałej. Wygląd Liberatora KG 890GR-S, który po dokonaniu zrzutu nad walczącą Warszawą został zestrzelony w drodze powrotnej w okolicach Bochni, został wiernie odtworzony.

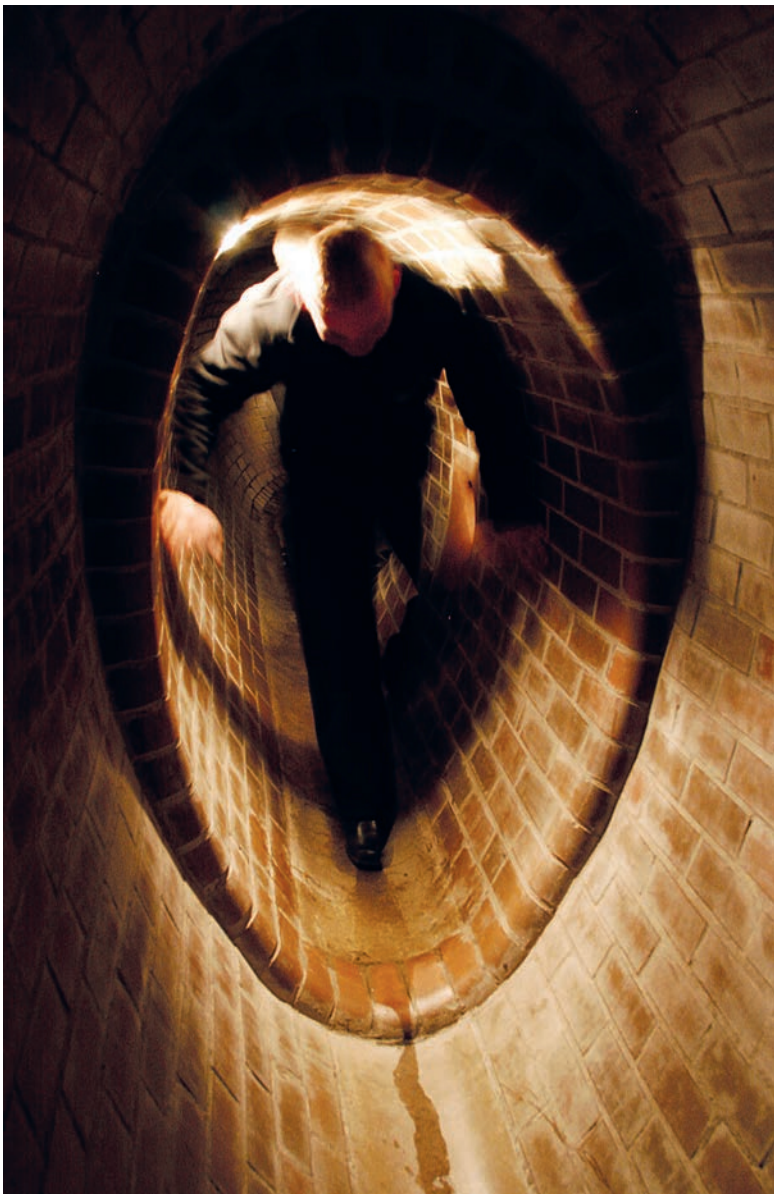

W muzeum można przejść przez replikę kanału. Niski i ciasny korytarz zmusza zwiedzających do pochylenia się, przeciskania po omacku, co pozwala wczuć się w przeżycia Powstańców.

Pokazana w taki sposób historia pobudza wyobraźnię, fascynuje i przyciąga. W ciągu roku muzeum odwiedza ponad 500 tys. osób. Co ciekawe, ponad dwie trzecie zwiedzających stanowią młodzi ludzie przed 30. rokiem życia. Mówią, że „tu uczą się prawdziwej historii i dumy narodowej". Powstańcy często przychodzą ze swoimi rodzinami i przyjaciółmi, czują się współgospodarzami tego niezwykłego miejsca. Zapalają znicze przy ponad 150-metrowym Murze Pamięci usytuowanym w Parku Wolności, na którym upamiętniono nazwiska poległych Powstańców.

Ważną rolę w działalności muzeum odgrywa wolontariat. Wśród 250 pracujących tu wolontariuszy są gimnazjaliści, licealiści, studenci, ludzie aktywni zawodowo, ale też emeryci, renciści, a także sami Powstańcy. Najmłodszy z ochotników ma 14, a najstarszy 77 lat. Pracują we wszystkich działach placówki, są przewodnikami po salach muzeum, przeprowadzają wywiady z Powstańcami do Archiwum Historii Mówionej, współtworzą projekty edukacyjne i wykonują prace biurowe.

Przy muzeum działa Instytut Stefana Starzyńskiego, którego celem jest propagowanie wiedzy na temat historii stolicy w okresie międzywojennym i w czasie okupacji.

W symbolicznym Miejscu Pamięci muzeum przypomina twarze 100 Powstańców poległych w trakcie walk o Warszawę. Są to ludzie uśmiechnięci, pełni życia – jedno z najlepszych pokoleń w historii Polski.

Ekspozycja muzeum ukazuje najciekawsze i najbardziej charakterystyczne dla tamtych dni obiekty. Możemy zobaczyć m.in. składane w warsztatach powstańczych: polski Sten i „Błyskawicę".

W okalającym budynek muzeum Parku Wolności głównym elementem jest 156-metrowy Mur Pamięci. Znajdą się na nim wyryte, na rzędach szarych, granitowych płyt, nazwiska tysięcy powstańców, którzy polegli w walkach w sierpniu i wrześniu 1944 r.

Muzeum Powstania Warszawskiego jest miejscem, do którego zwiedzający powracają wielokrotnie, Powstańcy mówią o swoich przeżyciach i emocjach, a młodzież odkrywa, jak ważne są wartości, o które walczyli żołnierze Armii Krajowej.

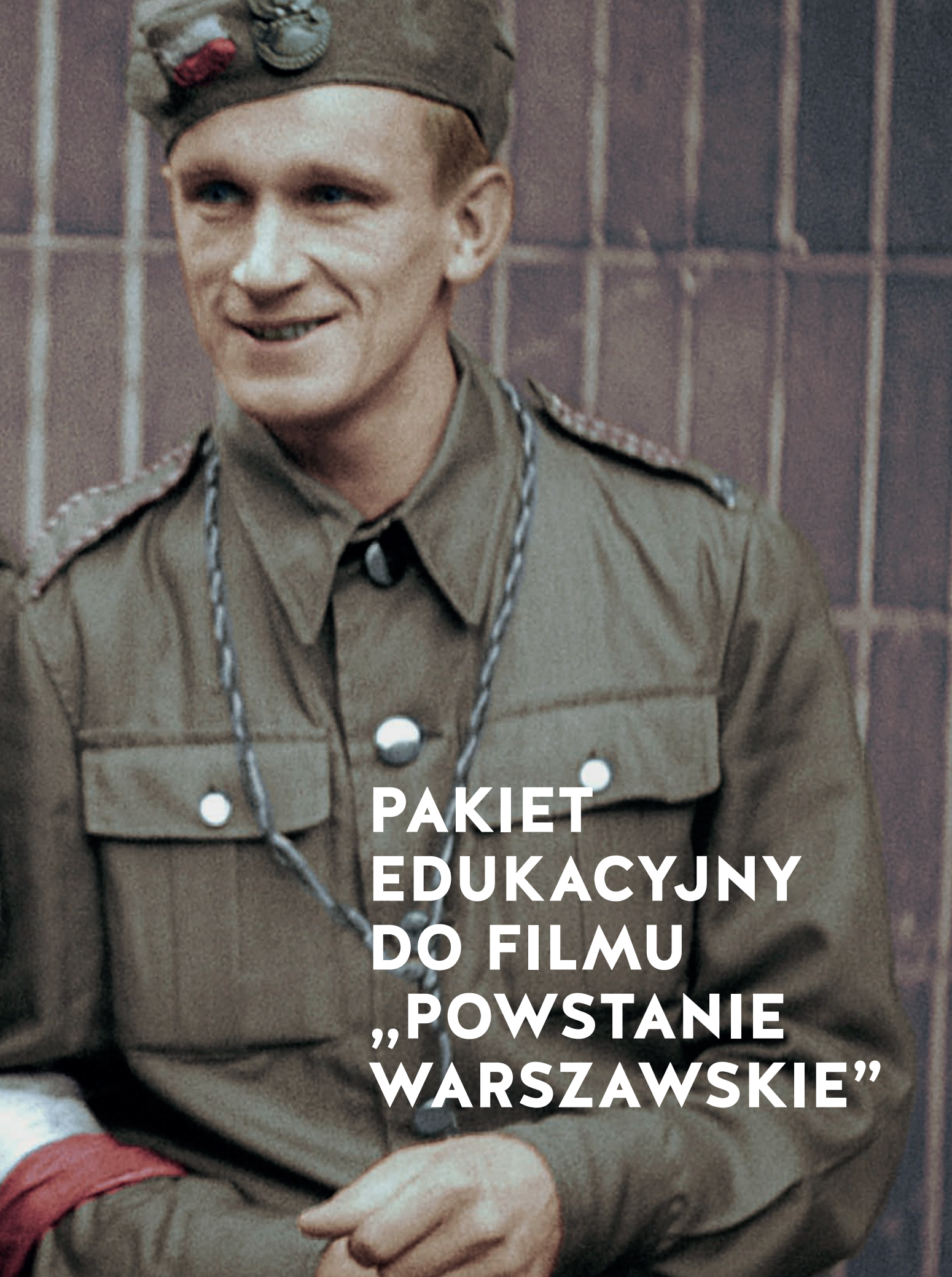

PAKIET EDUKACYJNY DO FILMU „POWSTANIE WARSZAWSKIE”

Maria Rukat

Życie codzienne podczas Powstania Warszawskiego

I. Ułóż opisy do poszczególnych haseł krzyżówki.

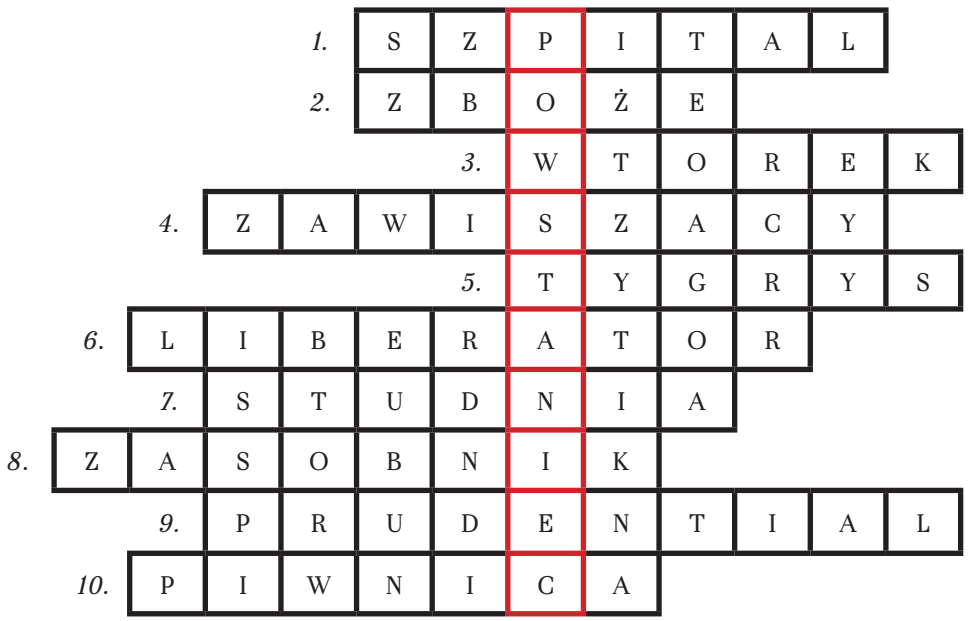

1. .....
2. .....
3. .....
4. .....
5. .....
6. .....
7. .....
8. .....
9. .....
10. .....

II. Obejrzyj zdjęcia elementów wyposażenia i uzbrojenia. Zastanów się, które z nich mogły należeć do osób pełniących różne funkcje w Powstaniu. **UWAGA. Niektóre przedmioty mogły się znaleźć w wyposażeniu kilku postaci.**

żołnierz	sanitariuszka	„Zawiszak”

III. Wyjaśnij pojęcia:

Godzina „W” – .....

Cywile – .....

Armia Krajowa – .....

IV. Odpowiedz na pytania dotyczące zdjęć:

1. Kim są osoby przedstawione na zdjęciach? Czym zajmują się w czasie Powstania?
2. W jakim są wieku?
3. Gdzie się znajdują i co robią?

1. .....
2. .....
3. .....

1. .....
2. .....
3. .....

1. .....
2. .....
3. .....

1. .....
2. .....
3. .....

1. .....
2. .....
3. .....

1. .....
2. .....
3. .....

Aleksandra Pepińska

„Oto dziś dzień krwi i chwały, oby dniem wskrzeszenia był". Trudne wybory ludzi uwikłanych w historię

Cele:

Po lekcji uczeń powinien:

- czytać teksty prozatorskie i poetyckie ze zrozumieniem, umieć je zinterpretować;
- odnieść utwór literacki do własnych przeżyć i sytuacji egzystencjalnych, oceniać konsekwencje wyborów życiowych, nazywać wartości i emocje;
- dostrzegać wartości patriotyczne;
- rozumieć, czym jest współodpowiedzialność za los narodu i współuczestniczenie w tworzeniu historii;
- zapisać efekty pracy w schemacie drzewka decyzyjnego;
- tworzyć montaż poetycki i przekładać tekst literacki na język ciała.

Środki dydaktyczne:

- materiały pomocnicze 1–6,
- arkusze papieru,
- „Słownik synonimów".

Przebieg zajęć:

1. Nauczyciel zleca przeczytanie fragmentów książek „Pamiętnik z Powstania Warszawskiego" Mirona Białoszewskiego i „Kurier z Warszawy" Jana Nowaka-Jeziorańskiego oraz obejrzenie zdjęcia z Powstania Warszawskiego ukazującego budowę barykad [*materiał pomocniczy nr 1*]. Uczniowie mają za zadanie zaznaczyć fragmenty dotyczące osób budujących – walczących, ich nastrojów, a także budulca barykad.
2. Uczniowie ustalają tożsamość Powstańca – cywila, wypisując na arkuszu papieru przywołane osoby (robotnika, sklepikarza, profesora, żołnierza, starych i młodych, a także chłopców i dziewcząt), a także na podstawie tekstu wypisują, z czego budowano barykady (skrzynie, płyty wyrwane z chodników, meble, kamienie, „to, co pod rękę podpadnie", deski, wózki).
3. Uczniowie nazywają zachowania i nastroje Powstańców. Pracują z tekstami, zapisując na arkuszu papieru swoje refleksje według zaproponowanego wzoru [*materiał pomocniczy nr 2*]. Następnie przedstawiają wyniki swojej pracy.
4. Nauczyciel rozpoczyna dyskusję na temat uczucia lęku towarzyszącego ludziom w czasie Powstania. Uczniowie próbują odpowiedzieć na pytanie, jaki to lęk i przed czym? Wnioski zapisują na arkuszach papieru. Przykładowe odpowiedzi w *materiale pomocniczym nr 3*.
5. Uczniowie czytają wiersz Anny Świrszczyńskiej „Budując barykadę" [*materiał pomocniczy nr 4*]. Próbują odnaleźć w nim emocje ludzi, o których rozmawiali wcześniej w grupach. Należy zwrócić szczególną uwagę na gradację napięcia (wprowadzenie pojęcia „gradacja") oraz na sfunkcjonalizowanie tego zabiegu poetyckiego (pogrubienia w tekście „Budując barykadę").
6. Na zakończenie nauczyciel dzieli uczniów na pięć grup. Następnie każda z nich pracuje ze „Słownikiem synonimów", wypisując synonimy słów podanych w materiale pomocniczym. Uczniowie układają je według ich natężenia (sami ustalają tę kolejność, bowiem każda interpretacja semantyczna, jeśli zostanie uzasadniona, jest prawdziwa). Zestaw pojęć i synonimów w *materiale pomocniczym nr 5*. Alternatywą dla pracy ze „Słownikiem synonimów" może być podsumowanie z drzewkiem decyzyjnym [*materiał pomocniczy nr 6*]. Dzięki niemu uczniowie rozstrzygają problem dotyczący wyboru między działaniem a pasywnością (uczniowie w grupach wyznaczają drogi i konsekwencje takich posunięć).

Materiał pomocniczy nr 1

Było przed piątą. Rozmawiamy, nagle strzelanina [...]. Aż krzyk: Hurraaa... Powstanie – od razu powiedzieliśmy sobie [...] raptem jest i to takie „hurraaa" i tłumem na łubudu [...]. Pierwszy powstaniec! – krzyknęliśmy. Zaraz potem z Ogrodowej na tamto podwórze wpadli ludzie i zaczęli łapać wózki i deski na barykady [...].

Co było 1 sierpnia 1944 roku? Na zachodzie szła ofensywa aliantów przez Francję, Belgię, Holandię. Front rosyjski stał na Wiśle, a Warszawa weszła w drugi dzień powstania. Obudziły nas huki. Zaczęło się organizowanie. Blokowi. Dyżury. Kucie piwnic. Przekuwanie podziemnych przejść. Całymi nocami. Barykady. Najpierw ludzie myśleli, że ze wszystkiego, jak te z desek z tartaku i wózków [...]. Ogrodowa cała była w polskich flagach – dziwne święto! [...].

M. Białoszewski, *Pamiętnik z Powstania Warszawskiego*, Warszawa 2004, s. 7–8

Mieszkańcy pobliskich domów, bez żadnego rozkazu z góry, zupełnie spontanicznie budują wzdłuż ulicy barykadę, która ma zamknąć drogę czołgom. Jedni kopią rów, inni wyrzucają przez okna i znoszą ze wszystkich stron, co im pod rękę podpadnie. Za mało jest łopat i kilofów. Ludzie rozwalają jezdnię, czym się da, niektórzy wyrywają kawałki bruku gołymi rękoma, ale robią to z tak nieprawdopodobnym zapałem i pośpiechem, że w ciągu kilkunastu minut powstaje głęboki rów [...].

Tu, w tym tłumie pod nami, zacierają się wszelkie różnice: robotnik ze sklepikarzem obok profesora uniwersytetu, żołnierz z biało-czerwoną opaską z cywilem, starzy z młodymi, chłopcy i dziewczęta. Dźwigają ciężkie kamienie, płyty wyrwane z chodników, znoszą skrzynie, meble. Wydaje się, że w tej ekstazie gotowi, by własne ciała rzucić na bezkształtny stos rosnącej z każdą minutą barykady.

W bramie naprzeciwko pokazuje się dozorca z biało-czerwoną chorągwią na drzewcu [...]. Triumfalnie zawiesza chorągiew nad bramą. A już przedtem w niektórych oknach pojawiły się biało-czerwone chorągwie naprędce zszyte z jakichś prześcieradeł i kawałków sukna.

J. Nowak-Jeziorański, *Kurier z Warszawy*, Warszawa 2005, s. 323

Materiał pomocniczy nr 2

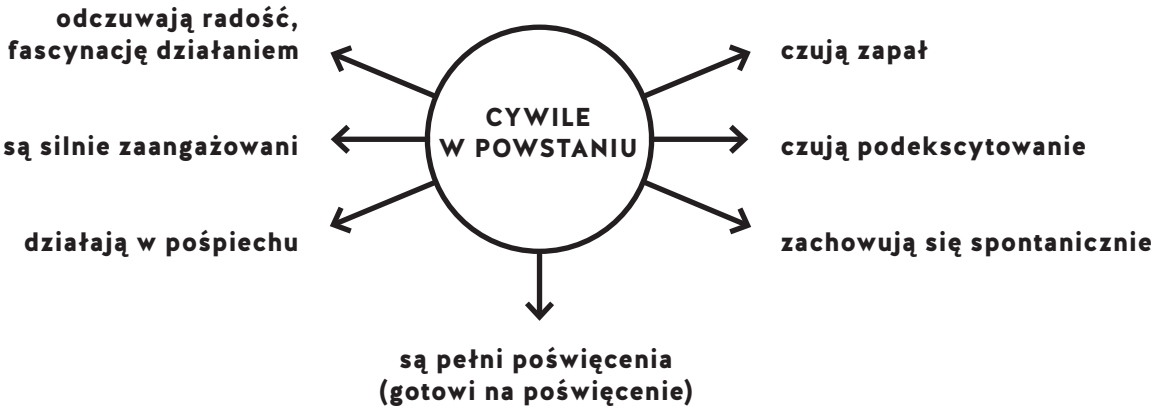

Materiał pomocniczy nr 3

Zestawienie uczuć lęku i obawy

LĘK
– przed śmiercią, bólem, przyszłością, jutrem

OBAWA
– o rodzinę, o brak miejsca do spania, pożywienia i wody

Materiał pomocniczy nr 4

Budując barykadę

Anna Świrszczyńska

Baliśmy się budując pod ostrzałem barykadę.
Knajpiarz, kochanka jubilera, fryzjer,
wszystko tchórze.
Upadła na ziemię służąca
dźwigając kamień z bruku, **baliśmy się bardzo,**
wszystko tchórze –
dozorca, straganiarka, emeryt.
Upadł na ziemię aptekarz
wlokąc drzwi od ubikacji
baliśmy się jeszcze bardziej, szmuglerka,
krawcowa, tramwajarz,
wszystko tchórze.
Upadł chłopak z poprawczaka wlokąc worek z piaskiem, **więc baliśmy się naprawdę.**
Choć nikt nas nie zmuszał, zbudowaliśmy barykadę pod ostrzałem.

A. Świrszczyńska, *Budowałam barykadę*, Warszawa 1974, s. 16

Materiał pomocniczy nr 5
Zestaw pojęć i synonimów

zapał	poświęcenie	patriotyzm	walka	lęk
ochoczość	wyrzeczenie	więź	potyczka	niepokój
uniesienie	ofiara	miłość ojczyzny	starcie	obawa
wzlot	oddanie	oddanie	batalia	bojaźń
entuzjazm	dobroczynność	poświecenie	bitwa	strach
poryw	miłosierdzie	wyrzeczenie	bój	zatrwożenie
euforia		ofiarność	piekło	trwoga
żarliwość				groza

Materiał pomocniczy nr 6
Drzewo decyzyjne

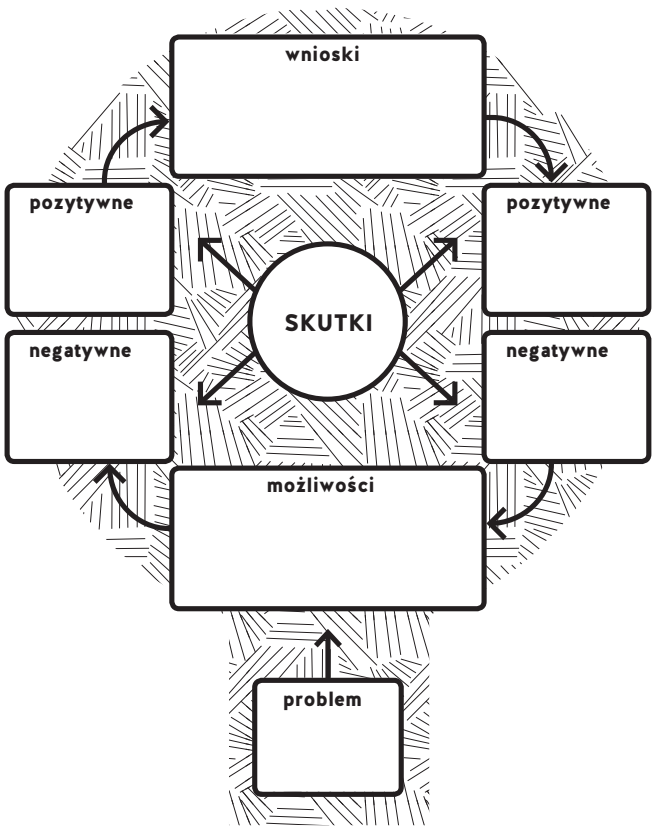

do wypełnienia

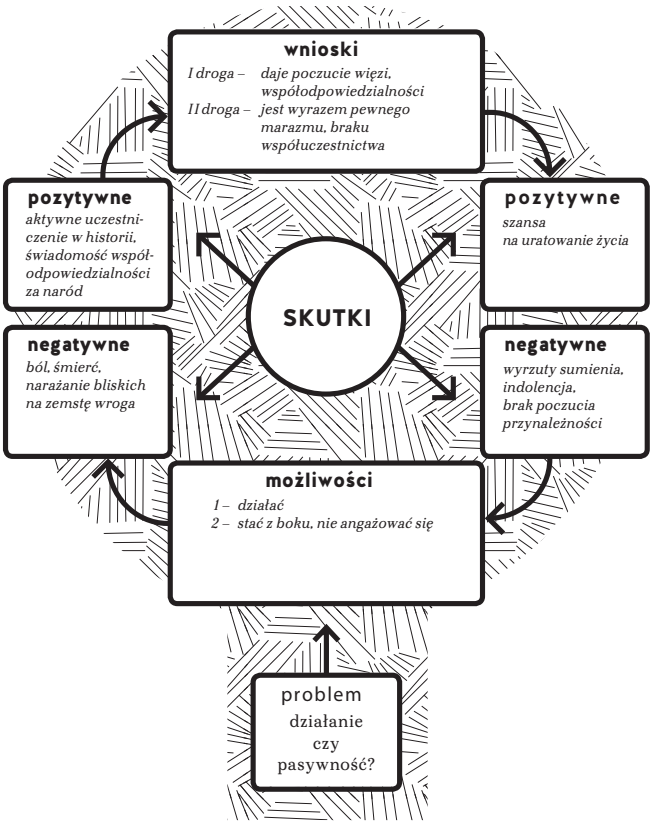

z propozycją rozstrzygnięć

Marcin Miros

Polskie tradycje powstańcze

Materiał pomocniczy nr 1

A. Pieczęć i schemat Rządu Narodowego z 1863 roku

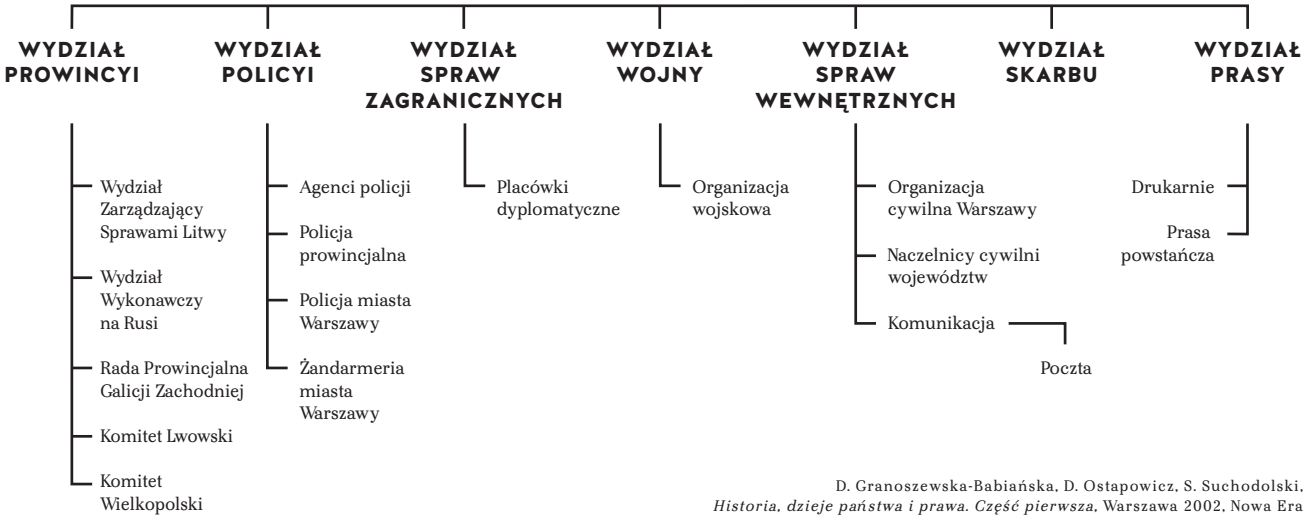

D. Granoszewska-Babiańska, D. Ostapowicz, S. Suchodolski, *Historia, dzieje państwa i prawa. Część pierwsza*, Warszawa 2002, Nowa Era

B. „Biuletyn Informacyjny" (gazeta wydawana przez Komendę Główną AK) z 2 sierpnia 1944 r.

Źródło: zbiory MPW

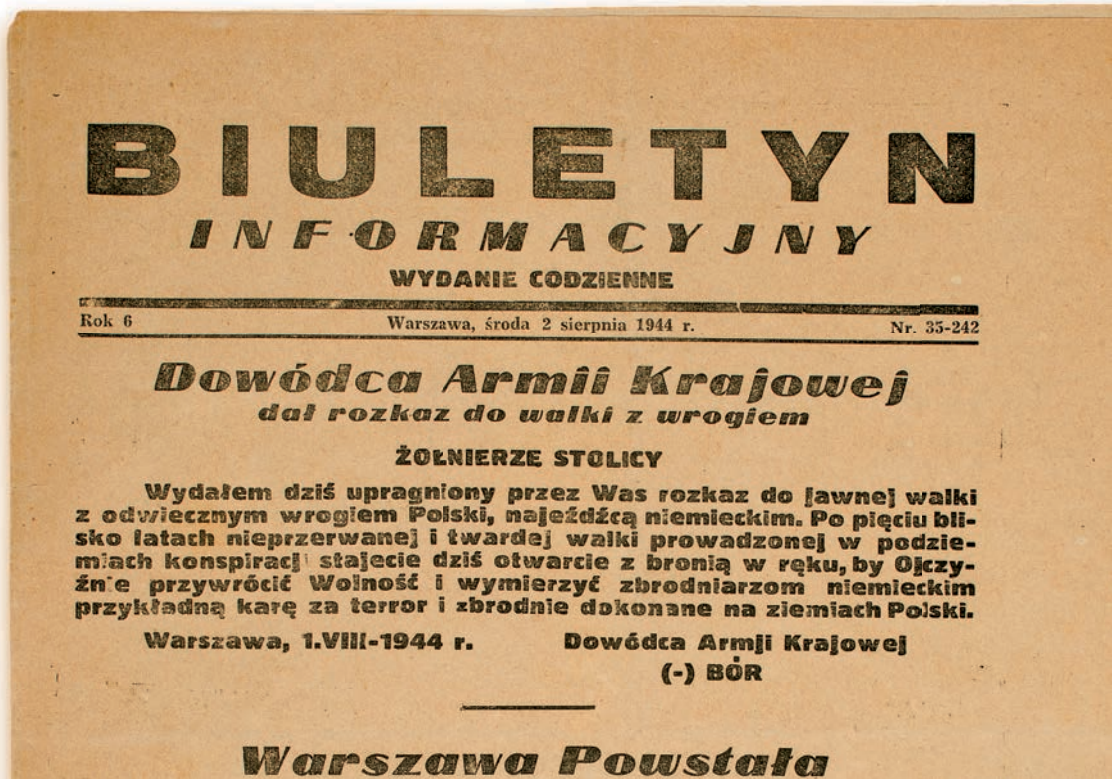

BIULETYN
INFORMACYJNY
WYDANIE CODZIENNE
Rok 6 Warszawa, środa 2 sierpnia 1944 r. Nr. 35-242

Dowódca Armii Krajowej
dał rozkaz do walki z wrogiem

ŻOŁNIERZE STOLICY

Wydałem dziś upragniony przez Was rozkaz do jawnej walki z odwiecznym wrogiem Polski, najeźdźcą niemieckim. Po pięciu blisko latach nieprzerwanej i twardej walki prowadzonej w podziemiach konspiracji stajecie dziś otwarcie z bronią w ręku, by Ojczyźnie przywrócić Wolność i wymierzyć zbrodniarzom niemieckim przykładną karę za terror i zbrodnie dokonane na ziemiach Polski.

Warszawa, 1.VIII-1944 r. Dowódca Armji Krajowej
(-) BÓR

Warszawa Powstała

C. Pierwsza odezwa władz powstańczych do mieszkańców Warszawy z 1 sierpnia 1944 roku

Polacy!
Od dawna oczekiwana godzina wybiła. Oddziały Armii Krajowej walczą z najeźdźcą niemieckim we wszystkich punktach Okręgu Stołecznego. Wzywam ludność Okręgu Stołecznego do zachowania spokoju i zimnej krwi we współdziałaniu z walczącymi oddziałami i równocześnie zarządzam:
1) Poległych zarówno Polaków jak i Niemców, po rozpoznaniu, grzebać prowizorycznie – dokumenty zaś przechować i na żądanie zgłosić.
2) Wszelkie samosądy są zakazane.
3) Wrogowie Narodu polskiego Niemcy i volksdeutsche, będą ukarani z całą surowością prawa przez właściwe sądy. Tymczasem należy ich unieszkodliwić, zatrzymując w zamnięciu do dyspozycji ujawniających się władz bezpieczeństwa.
4) Mienie władz i obywateli niemieckich należy zabezpieczyć protokularnie w każdym domu.

Za należyte wykonanie powyższego, jak również za ład i porządek w poszczególnych domach są odpowiedzialne lokalne organy OPL i Straży Porządkowej.

W imieniu OKR. DELEGATA RZĄDU NA M. STOŁECZNE WARSZAWĘ KOMISARZ CYWILNY KOMENDANT OKR. STOŁECZNEGO ARMII KRAJOWEJ

Materiał pomocniczy nr 2
Najważniejsze polskie powstania od XVIII do XX wieku (do wybuchu II wojny światowej)

Nazwa powstania	Rok/Lata
kościuszkowskie	.....
	1830 – 1831
styczniowe	..... – .....
wielkopolskie	1918 – .....
	1919, 1920, 1921

Materiał pomocniczy nr 3
List Pawła Romockiego (naczelnego dyrektora Unii Przemysłu Górniczo-Hutniczego) do synów Andrzeja i Jana*

Katowice, 22 stycznia 1939 r.

Drodzy moi!
Czy pamiętaliście o rocznicy powstania styczniowego? Jest ona nam droga jako krwawy znak dążenia do niepodległości. Ten znak pozostał niby znamię, piętno na ramieniu każdego z nas. Po tym znamieniu poznaje się plemię polskie, poznaje się każdego, kto do dumnego narodu ma zaszczyt należeć. Tych znaków krwawych na Waszych ramionach jest wiele. [...]
Dla mnie, który stoję na rubieży przeszłości i przyszłości, niewoli i niepodległości, pomiędzy mym Ojcem-powstańcem [*Juliusz Romocki, odznaczony Orderem Virtuti Militari*] i Synami, regularnej armii polskiej przyszłymi szeregowcami, dla mnie zatrzymanie się sercem i duszą w rozpamiętywaniu tej rocznicy ma znaczenie szczególnie ważne, właśnie ze względu na przyszłość, która jest zarówno przyszłością Polski, jak i przyszłością moich Synów, Was chłopcy! [...]
Wasz Ojciec [*oficer I. Korpusu Polskiego dowodzonego przez gen. Józefa Dowbora-Muśnickiego w czasie I wojny światowej, odznaczony Orderem Virtuti Militari*] i Wasz Dziad, i Wasi Pradziadowie zostawili na Waszych ramionach znamiona służby Rzeczypospolitej. Tak jak chlubą moją jest przodków moich służba, tak Waszą chlubą i Waszą dumą winno być przeświadczenie, że należycie do rodu – zawsze gotowego dla idealnych chociażby konieczności patriotycznych siebie poświęcić. Takich rodów jest wiele w Polsce, ale w procentach do ogółu ludzkości ułamek mały.

Wasz Ojciec

Bohaterowie „Kamieni na szaniec" w świetle dokumentów, oprac. T. Strzembosz, Warszawa 1996, s. 20

* **Andrzej Romocki „Morro"**, ur. 1923 r., harcerz Szarych Szeregów, uczestnik akcji Małego Sabotażu, żołnierz Batalionu „Zośka". Dowodził plutonem, który jako jedyny przedarł się po powierzchni ze Starówki do Śródmieścia. Poległ na Czerniakowie 15 września 1944 r. Odznaczony Orderem Virtuti Militari.

* **Jan Romocki „Bonawentura"**, ur. 1925 r, harcerz Szarych Szeregów, uczestnik akcji Małego Sabotażu, żołnierz Batalionu „Zośka", zginął po wybuchu bomby lotniczej w szpitalu na Starówce. Odznaczony pośmiertnie Orderem Virtuti Militari.

Materiał pomocniczy nr 4
Zdjęcie wykonane w 1863 roku i litografia Artura Grottgera „Bitwa” z cyklu „Polonia”

Materiał pomocniczy nr 5
Zdjęcia z Powstania Warszawskiego

Polecenia:

1. Uzupełnij tabelę w *materiale nr 2*.

2. Bazując na źródłach umieszczonych w *materiale nr 1*, wykonaj polecenia:

- Na podstawie *źródeł A i B* określ, jaki najważniejszy cel przyświecał przywódcom Powstania Styczniowego oraz Powstania Warszawskiego.
- W czasie II wojny światowej na ziemiach polskich legalne polskie władze funkcjonowały w podziemiu, zaś podczas Powstania Warszawskiego jawnie. Wykorzystując *źródła B i C*, wymień przejawy ich działań.
- Na czym polega podobieństwo organizacji Powstania Styczniowego i Powstania Warszawskiego? Posłuż się konkretnymi przykładami.

3. Porównaj zdjęcia oddziałów powstańczych (*materiał 4 i 5*) i odpowiedz na pytania:

- W jakim wieku byli Powstańcy?
- Dlaczego fotografowali się z bronią?
- O czym świadczy ich uzbrojenie i niejednolity ubiór?

4. Wyobraź sobie, że Artur Grottger chciałby zilustrować Powstanie Warszawskie. Czy mógłby wykorzystać litografię „Bitwa"? Które elementy by zmienił, a jakie zostawił?

5. Sprawdź, kto i w jakich okolicznościach ustanowił Order Virtuti Militari. Jaka jest jego ranga?

6. Na podstawie *materiału 3* wyjaśnij, jakie znaczenie w kształtowaniu postaw młodzieży w okresie międzywojennym miała pamięć o Powstaniu Styczniowym. Czy bracia Romoccy poszli za przykładem ojca i dziadka? Odpowiedź uzasadnij.

Michał Komuda

Powstańczy dzień powszedni

Cele:

Po lekcji uczeń powinien:
- wymienić różne sposoby zaangażowania Polaków w walkę o stolicę;
- opowiedzieć, jakie problemy wiązały się z życiem codziennym w Warszawie;
- umieć podać główne obowiązki, jakie spoczywały na Powstańcach i cywilach podczas Powstania;
- znać podstawowe działania władz powstańczych;
- umieć samodzielnie analizować źródła ikonograficzne;
- rozumieć, dlaczego Powstanie spotkało się z powszechnym i solidarnym poparciem żołnierzy podziemia i społeczeństwa;
- zastosować ideę solidarności w życiu codziennym.

Środki dydaktyczne:

- kadry z filmu i inne materiały pomocnicze, projektor multimedialny i komputer.

UWAGA! Wszystkie materiały pomocnicze warto pokazać w formie prezentacji multimedialnej, co znacznie uatrakcyjni przekaz.

Przebieg zajęć:

1. Przed lekcją klasa powinna poznać wiadomości dotyczące wybuchu II wojny światowej. Uczniowie powinni wiedzieć, czym było Polskie Państwo Podziemne, Armia Krajowa, Szare Szeregi, a także jak wyglądały realia życia w okupowanej stolicy. Klasa powinna również znać okoliczności wybuchu Powstania Warszawskiego oraz jego przebieg.

2. Na początku lekcji nauczyciel przypomina datę wybuchu Powstania oraz oczekiwania i nadzieje, jakie warszawiacy z nim łączyli. Za pomocą prezentacji multimedialnej prowadzi wykład z elementami rozmowy nauczającej o życiu codziennym podczas Powstania. Nie powinno mu to zająć więcej niż 25 minut. Na początku prowadzący prezentuje zdjęcia ukazujące żołnierzy AK (*materiał pomocniczy nr 1 – Powstańcy*). Fotografie te będą stanowiły podstawę do rozmowy o głównych obowiązkach i zadaniach Powstańców oraz warunkach, w jakich musieli je wykonywać. Ponadto nauczyciel prosi uczniów, aby opisali umundurowanie warszawskich oddziałów. Młodzież powinna ustalić:
- gdzie i w jaki sposób toczono powstańcze walki?
- jakie elementy umundurowania występowały w strojach Powstańców?
- czy był jakiś element wspólny dla ich umundurowania?

3. Nauczyciel poleca uczniom, aby spróbowali wymienić trudności, z którymi polscy żołnierze musieli się borykać podczas walk w Warszawie. Dla zilustrowania zagadnienia prezentuje *materiał pomocniczy nr 2* (*wyposażenie i prowiant*), który przedstawia ilość broni i racji żywnościowych, a także powstańcze menu. Następnie pyta uczniów, jakiego uzbrojenia Powstańcy w ogóle nie mieli lub posiadali go rażąco mało oraz w jaki sposób wpłynęło to na działania bojowe. Słuchający zastanawiają się też, jakich powstańczych potraw nie chcieliby dzisiaj kosztować.

4. Prowadzący lekcję przechodzi do rozmowy o pozostałych służbach powstańczych. Posługując się kadrami filmowymi, omawia zaplecze medyczne, sanitarne, aprowizacyjne oraz intendenturę Powstania Warszawskiego (*materiał pomocniczy nr 3 – powstańcze służby*). Podkreśla, że ich działalność koordynowały ujawnione polskie władze, dzięki czemu teren powstańczej Warszawy był skrawkiem wolnej Polski.

Jednocześnie uwypukla fakt, że równoprawnymi uczestnikami walk w stolicy były kobiety.

5. Nauczyciel i uczniowie zastanawiają się wspólnie, w jaki sposób żołnierze bez broni i cywile mogli pomagać Powstańcom w prowadzeniu walki (*materiał pomocniczy nr 4 – ludność cywilna*). Jak zmieniły się warunki życia mieszkańców Warszawy po wybuchu Powstania oraz w jaki sposób ludzie mieszkali i przemieszczali się po ulicach walczącego miasta (*materiał pomocniczy nr 5 – egzystencja*)?

6. W oparciu o kolejny zestaw kadrów z filmu (*materiał pomocniczy nr 6 – duchowni*) klasa próbuje ustalić rolę i obowiązki, które spoczywały na duchownych. Dzięki rozmowie z uczniami nauczyciel próbuje pomóc im odpowiedzieć na poniższe pytania:

- czemu wsparcie duchowe w trakcie walk miało szczególnie ważne znaczenie?
- dlaczego msze święte często odprawiano poza kościołami?
- czemu poległych chowano na ulicach, a nie na terenie cmentarzy?

7. Następnie nauczyciel dzieli klasę na kilkuosobowe grupy i każdej z nich przydziela jedno zadanie z *materiału pomocniczego nr 7*. W oparciu o przekazane wiadomości i zaprezentowane w trakcie lekcji kadry filmowe poszczególne grupy starają się napisać krótki fragment fikcyjnych wspomnień z Powstania Warszawskiego.

8. Jako podsumowanie lekcji poszczególne grupy zaprezentują napisane przez siebie fragmenty „wspomnień z Powstania". Rolą pozostałych uczniów będzie krytyczne ustosunkowanie się do pracy kolegów. Na zakończenie klasa wybiera najbardziej przekonującą pracę pod względem narracji i zgodności z realiami historycznymi.

Materiał pomocniczy nr 1
Powstańcy

Materiał pomocniczy nr 2

Wyposażenie i prowiant

Dania:

1. kandyzowane owoce z „Ziemiańskiej”, często z psiakiem
2. rozgotowana kasza „plujka”
3. makaron ze smalcem
4. grochówka z listkiem i jarzyną soloną
5. chleb pieczony z pszenicy mielonej w młynku
6. placki podpłomyki z jęczmienia pieczone na blasze
7. cukier z magazynów Fuchsa
8. masło z magazynów Spółdzielni Mleczarskiej
9. kasza manna z rodzynkami (dla dzieci)
10. krupnik
11. konserwy mięsne i owocowe z magazynów PWPW i z magazynów na Stawkach
12. zbożowa kawa i suchary z marmoladą
13. kluski z mąki żytniej
14. gotowane ziemniaki pokrojone w plasterki i przysmażone w oleju rzepakowym
15. ovomatlina (szwajcarski preparat wzmacniający) z miodem i sokiem pomarańczowym
16. chleb z sardynkami
17. śledzie marynowane
18. zupa pomidorowa z makaronem
19. kanapki z czarnego gliniastego chleba z marmoladą
20. kanapki z konserwą z magazynów niemieckich lub zrzutów
21. befsztyki z koniny
22. potrawa z królika
23. makaron z sosem pomidorowym
24. zupa fasolowa
25. cukier w kostkach z czarną kawą
26. kakao ssane z cukrem
27. racuchy smażone na oleju jakoby rumowym, który okazał się esencją perfum?
28. puszki „swinnoj tuszonki” ze zrzutów sowieckich
29. surowa natłuszczona kasza ze zrzutów sowieckich
30. cukierki
31. kartoflanka bardzo cienka
32. kluski z prażuchy
33. żurek z ziemniakami
34. kluski z mąki pszenno-razowej
35. fasola
36. kluski krojone z kompotem z czernic
37. kasza gryczana „na niby smaku grzybowym”
38. placki z płatków owsianych smażone na oleju
39. zupa niby pomidorowa z kaszą jaglaną
40. zupa gotowana na mięsie z psa, kota, gołębia
41. wątroba z psa
42. ziemniaki w mundurkach ze skrawkiem masła

Na podstawie materiałów z ekspozycji MPW

Dzienne racje żywnościowe

1 sierpnia w racji żywnościowej powstańca było:	**Potem już ze zdobytych magazynów i pod koniec Powstania:**
500 g chleb	300 g ziarno
150 g jarzyny	—
50 g konserwa mięsna	—
150 g mięso	—
50 g tłuszcz	5 g tłuszcz
25 g cukier	50 g cukier
25 g kawa	30 g kawa
Starczyło na jakieś 2–3 dni.	
razem koło 2400 kalorii	razem koło 730 kalorii
70%	20%

100% wartość odżywcza normalnego wyżywienia żołnierza europejskiego w czasie pokoju

Żołnierz AK – Powstaniec Warszawski 1944

1. hełm obrony przeciwlotniczej Luftschutz, model „Gladiator”
2. bluza maskująca z kapturem – wersja dla Wehrmachtu. Pewną ilość takich bluz zdobyto 2 sierpnia w szkole na Rybakach. Jednak większość powstańców na Woli i Starym Mieście walczyła w tzw. panterkach Waffen-SS zdobytych w magazynach tej formacji przy ul. Stawki 4
3. metalowy, polski orzeł wojskowy – wzór 1939
4. polski pas żołnierski – wzór 1939
5. polskie bryczesy sukienne
6. „saperki” niemieckie – wzór sprzed 1939
7. opaska rozpoznawcza Armii Krajowej – powinna być na prawym ramieniu, jednak nie zawsze rozkaz komendanta Okręgu Warszawskiego AK był ściśle przestrzegany. Czasami w oddziałach powstańczych celowo przekładano opaski na lewe ramię, aby w ten sposób uniknąć pomyłek. Tak było na Starym Mieście i Czerniakowie, gdzie Niemcy kilkakrotnie w czasie szturmów na powstańcze barykady udawali oddziały AK. Powstańcy rozpoznawali ich dopiero z najbliższych odległości – właśnie po źle noszonych opaskach
8. pistolet maszynowy Sten Mk II. kal. 9 mm
9. niemieckie ładownice do MP-38/40

Nasycenie uzbrojeniem

Średnio:

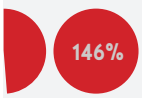

granaty
każdy żołnierz

pistolety
co 8 żołnierz

karabiny
co 12 żołnierz

pm
co 67 żołnierz

rkm
co 150 żołnierz

ckm
co 1000 żołnierz

moździerze
co 5000 żołnierz

Powstańcy dysponowali:

Sprzęt dodatkowy

- kilkanaście radiostacji
- kilkaset lornetek polowych
- kilkaset plecaków

Sprzęt medyczny

- kilka aptek polowych
- 15 zestawów narzędzi chirurgicznych do szpitali polowych
- 5–7 zestawów narzędzi chirurgicznych
- 800 wyposażonych toreb sanitarnych
- 700 noszy
- 60 000 opatrunków osobistych

Leków właściwie nie było, wydobywało się je ze szpitali lub spod gruzów aptek.

Materiał pomocniczy nr 3
Powstańcze służby

Materiał pomocniczy nr 4
Ludność cywilna

Materiał pomocniczy nr 5
Egzystencja

Materiał pomocniczy nr 6
Duchowni

Materiał pomocniczy nr 7

Na podstawie wiadomości zgromadzonych podczas lekcji proszę napisać, w formie krótkiego fragmentu fikcyjnego pamiętnika z Powstania Warszawskiego, jak mógł wyglądać powstańczy dzień powszedni: **powstańca, cywilnego mieszkańca Warszawy, lekarza/lekarki lub sanitariuszki, powstańczego kapelana.**
W zadaniu warto uwzględnić obowiązki, trudności i zagrożenia typowe dla opisywanych osób.

BRON
WARSZ

Łukasz Michalski, Maciej Podbielkowski

Skrawek wolnej Polski. Niepodległe państwo w powstańczej Warszawie

Cele:

Po zakończeniu zajęć uczniowie powinni:
- analizować źródła historyczne i wykorzystywać opracowania,
- znać podstawowe cechy suwerennego państwa,
- rozumieć znaczenie istnienia niepodległego państwa polskiego w czasie Powstania Warszawskiego,
- wymieniać konkretne przykłady dokumentujące istnienie niepodległej polskiej państwowości w czasie trwania Powstania Warszawskiego.

Środki:

- źródła do dziejów Powstania Warszawskiego (*materiały pomocnicze nr 2–6*)

Przebieg zajęć:

1. Przed zaplanowaną lekcją nauczyciel prosi uczniów, by przypomnieli sobie, jakie cechy ma suwerenne państwo.

2. Na początku lekcji nauczyciel przeprowadza „burzę mózgów", pytając o cechy suwerennego państwa. Odpowiedzi zapisuje na tablicy. Należy pamiętać, że wśród odpowiedzi muszą pojawić się następujące: terytorium, władze polityczne, siły zbrojne, symbole narodowe i państwowe, prawo i wymiar sprawiedliwości, administracja i służby cywilne, organizacje polityczne i społeczne, media. Państwo musi też opierać się na podstawowych zasadach ustrojowych – w tym przypadku istniała ich wizja po odzyskaniu niepodległości.

3. Nauczyciel dzieli klasę na pięć zespołów (*materiał pomocniczy nr 1*) i rozdaje pozostałe *materiały pomocnicze nr 2–6* dla tych zespołów. Na ich podstawie każda grupa ma za zadanie zidentyfikować konkretne przejawy obecności cech suwerennego państwa w realiach powstańczej Warszawy. Praca w zespołach nie powinna trwać dłużej niż 20 minut.

4. Podczas pracy zespołów nauczyciel stara się pełnić rolę „chodzącej encyklopedii", wyjaśniając wszelkie wątpliwości faktograficzne lub terminologiczne. Pamięta jednak, że jego zadaniem nie jest naprowadzenie uczniów na konkretne dane zawarte w poszczególnych tekstach. Po upływie wyznaczonego czasu nauczyciel prosi przedstawicieli zespołów o zreferowanie całej klasie wyników ich pracy. Podawane informacje należy zapisać na tablicy w przygotowanej uprzednio tabeli.

5. Jako pracę domową można polecić uczniom opracowanie w ciekawej graficznie formie struktury „Polski powstańczej 1944 roku". Dobrze byłoby, aby praca uwzględniała odzyskane terytorium (np. z pierwszych dni Powstania) oraz, by uczniowie uzupełnili obraz o posiadane informacje pozaźródłowe.

Materiał pomocniczy nr 1

Spis zespołów:

Zespół nr 1 – terytorium, władze polityczne, siły zbrojne, symbole państwowości;
Zespół nr 2 – prawo, wymiar sprawiedliwości, administracja cywilna;
Zespół nr 3 – partie polityczne, wizja wolnej Polski;
Zespół nr 4 – media;
Zespół nr 5 – służby medyczne i poczta.

Materiał pomocniczy nr 2

Zespół nr 1: terytorium, władze polityczne, siły zbrojne, symbole państwowości

Polecenia:

1. W oparciu o *źródło nr 1* odpowiedz na pytania:
a. jaki najwyższy akt ustrojowy stanowił podstawę prawomocności władz Państwa Polskiego podczas II wojny światowej?
b. jaki akt prawny regulował tymczasową organizację władzy w Polsce w okresie przejściowym?
c. jaką wymowę ma wskazane w dokumencie miejsce wydania tego aktu?
d. jak wyglądała struktura władz krajowych (uwzględnij podział na organy cywilne i wojskowe, stanowiące i doradcze), kto powoływał te organy?
e. jak ukształtowane zostały relacje między władzami cywilnymi a wojskowymi (patrz art. 12 ust. 3).
2. W oparciu o *źródło nr 2* opisz zwięźle zasięg terytorialny Rzeczypospolitej Powstańczej (operuj nazwami dzielnic).
3. W oparciu o artykuł Mieczysława Szerera (*źródło nr 3*) odpowiedz:
- jakie okoliczności mają decydujące znaczenie dla legitymizacji polskich władz powstańczych i działających na uchodźstwie,
- jakie cechy sił powstańczych decydują o ich statusie regularnego wojska.

Na podstawie materiału ikonograficznego spróbuj udokumentować swoje zdanie.
4. Wskaż w materiale ikonograficznym (*źródła 4 i 5*) widoczne symbole narodowe i państwowe.

ŹRÓDŁO NR 1

Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z 26 kwietnia 1944 r. o tymczasowej organizacji władz na terytorium Rzeczypospolitej wydany w Dzienniku Ustaw 20 lipca 1944 r. w Warszawie. Na podstawie art. 25 ust. 5, art. 65 ust. 1, art. 74 i art. 79 ust. 2 ustawy konstytucyjnej stanowię, co następuje:

Art. 1

- Ustanawia się urząd Delegata Rządu na terytorium Rzeczypospolitej.
- Urząd Delegata Rządu pełni mianowany w tym celu minister, jako zadanie szczególne. Minister ten jest na terenie Rzeczypospolitej zastępcą Prezesa Rady Ministrów. [...]

Art. 2

- Delegat Rządu pełni swój urząd do czasu powrotu na terytorium Rzeczypospolitej Prezesa Rady Ministrów. [...]

Art. 4

- Delegat Rządu sprawuje swą władzę konspiracyjnie do czasu powzięcia na jego wniosek przez Radę Ministrów uchwały o ujawnieniu tej władzy. [...]

Art. 5

- Zakres działania Delegata Rządu obejmuje:
- w okresie działalności konspiracyjnej – sprawy walki z okupantem i przestrzegania właściwej postawy narodu w tej walce, tudzież poczynienia koniecznych przygotowań do objęcia we właściwym czasie jawnej władzy,
- po objęciu jawnej władzy – sprawy związane z przywróceniem na ziemiach polskich suwerenności państwowej, sprawy likwidacji skutków wojny i okupacji.
- Delegat Rządu wykonuje swe zadania zgodnie z dyrektywami i instrukcjami Rządu, utrzymuje on łączność z Rządem i składa mu sprawozdania.

Art. 12

- Na czas nieobecności Naczelnego Wodza dowództwo Sił Zbrojnych na ziemiach Rzeczypospolitej sprawuje wyznaczony przez Naczelnego Wodza i podległy jemu bezpośrednio Komendant Sił Zbrojnych w Kraju.
- Komendantowi Sił Zbrojnych w Kraju służy prawo stawiania Delegatowi Rządu wniosków w sprawach, wiążących się bezpośrednio z działaniami wojska, oraz będących w związku z obronnością państwa, tudzież dezyderatów co do wydawania rozporządzeń w powyższych sprawach.
- Komendant Sił Zbrojnych w Kraju uzgadnia z Delegatem Rządu zarządzenia, mające znaczenie polityczne.

Art. 13

- Tworzy się Radę Jedności Narodowej jako organ doradczy i opiniodawczy Delegata Rządu.
- Rada składa się z 15 do 18 członków, powołanych przez Delegata Rządu na wniosek Politycznego Komitetu Porozumiewawczego spośród przedstawicieli głównych kierunków życia politycznego i społecznego w Polsce.
- Skład Rady ogłosi Delegat Rządu w Dzienniku Ustaw po objęciu przez siebie jawnej władzy.

Prezydent Rzeczypospolitej: Władysław Raczkiewicz
Prezes Rady Ministrów: Stanisław Mikołajczyk
(następują pozostałe podpisy ministrów)

ŹRÓDŁO NR 2

Plan powstańczej Warszawy

1. stacja pomp
2. Koszary Szwoleżerów
3. Koszary 1. DAK
4. siedziba gestapo
5. Główny Inspektorat Sił Zbrojnych
6. centrala telefoniczna Mała PAST-a
7. politechnika
8. dworzec pocztowy
9. centrala telefoniczna PAST-a
10. PKO
11. Prudential
12. Poczta główna
13. Pałac Staszica
14. Komenda Policji
15. uniwersytet
16. elektrownia
17. Szpital Ubezpieczeń Społecznych
18. YMCA
19. Instytut Głuchoniemych
20. B. szpital św. Łazarza
21. Szpital Ujazdowski
22. Muzeum Narodowe
23. Bank Gospodarstwa Krajowego
24. kino Palladium
25. Hotel Polonia
26. Zamek Królewski
27. cerkiew
28. ratusz
29. więzienie Pawiak
30. obóz Gęsiówka
31. szpital Jana Bożego
32. Państwowa Wytwórnia Papierów Wartościowych
33. szpitale powstańcze (Długa 7 i Podwale 25)
34. Klasztor Zmartwychwstanek
35. Blaszanka
36. Fabryka Opla
37. szpital św. Stanisława
38. Szpital Wolski
39. „Zieleniak”
40. blok przy ul. Uniwersyteckiej
41. reduta Zgrupowania „Gustaw”

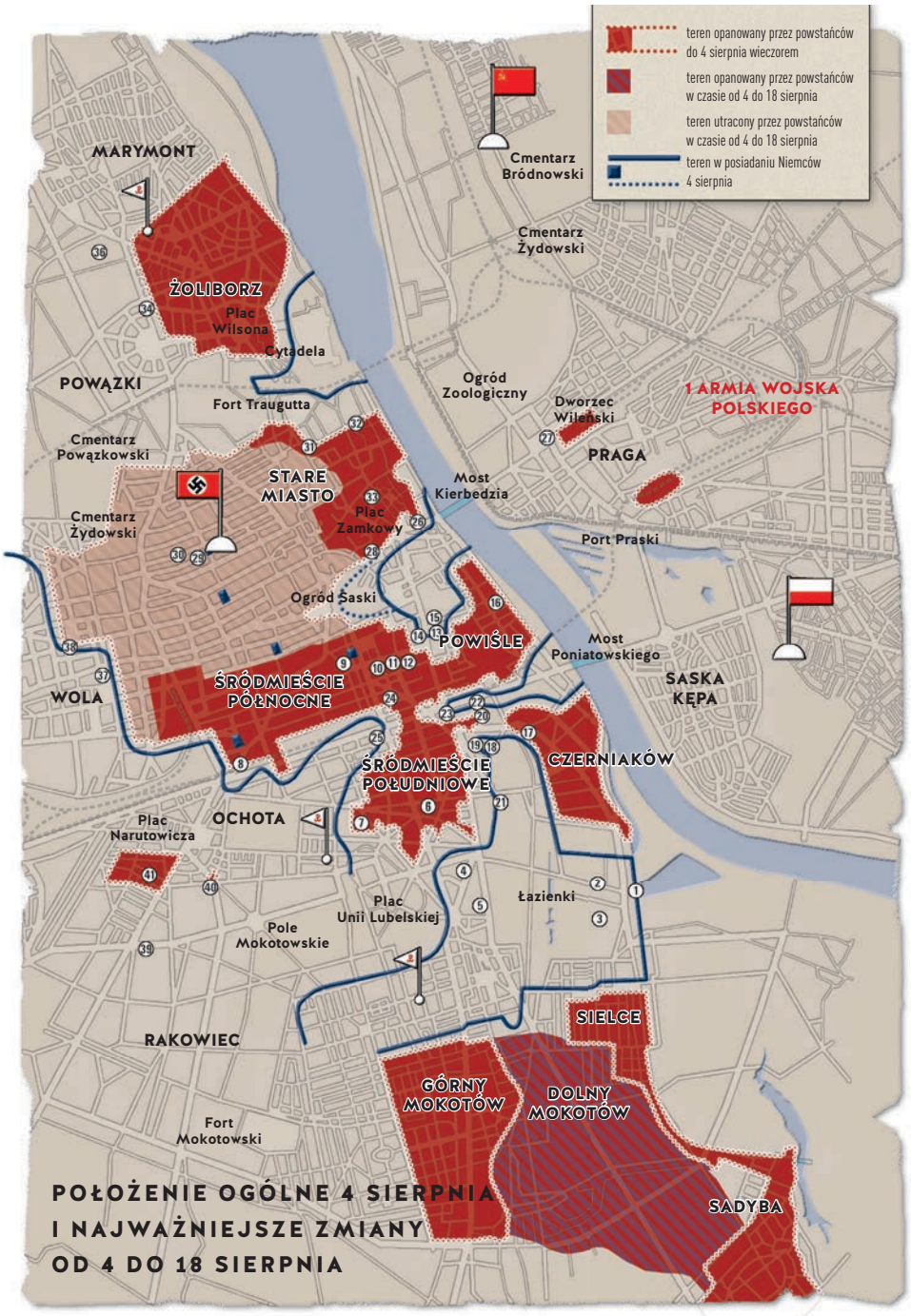

ŹRÓDŁO NR 3

Artykuł Mieczysława Szerera „Polska podmiotem w wojnie" na łamach urzędowego „Dziennika Polskiego i Dziennika Żołnierza" z 5 sierpnia 1944 r., Londyn

Słychać mianowicie często (czasami wydaje się nawet, że zbyt często) o Polsce jako o przedmiocie dyplomatycznych rozważań, planów i pertraktacji; ale nieporównanie mniej znajdujemy dowodów zrozumienia, że od pierwszych strzałów w tej wojnie do chwili obecnej Polska była i jest nieprzerwanie podmiotem nieubłaganej walki.

Gdy nas przygniotła potęga niemiecka, pod której naporem rozpadły się wojska liczniejsze od naszych i bez porównania potężniej wyposażone – Polska walczyła dalej tymi środkami, jakimi rozporządzała. Z jednej strony całe społeczeństwo – jednolite w tym i nieukruszone – przybrało wobec Niemców postawę nieprzejednanie odporną. [...] Z drugiej strony żołnierz Armii, która zeszła w podziemia, nie przestawał po żołniersku szarpać nieprzyjaciela, dorzucając swój może nieefektowny, ale prawdziwie bohaterski wysiłek do ogólnego trudu wojennego sprzymierzeńców. [...]

To nie są kupy powstańców, lub – ściślej mówiąc – to nie są tylko oddziały ludności samorzutnie chwytającej za wszelką dostępną broń. To jest, powtórzmy, wojsko regularne – wyćwiczone, poddane centralnemu dowództwu, obeznane z wszystkimi kategoriami broni.

W ten sposób oczom świata ukazuje się z olśniewającą jasnością fakt, że w Polsce ani na chwile nic nastąpił rozkład sił państwowych. Co z konieczności znikło z powierzchni, to w całości przechowywało się w ukryciu, i teraz pomnaża walczące w polu szeregi sprzymierzeńcze. Ciągłość polskiej walki zyskuje niezbity dowód. Ten nieodmienny, jak Anteusz podrywający się z powalenia, polski podmiot wspólnej wojny ma na swym czele rząd należycie prawnie ukonstytuowany. Rząd ten nie tylko zatem posiada podstawę legalną w sposobie swego utworzenia. Nie tylko opiera swe znaczenie międzynarodowe o uznanie szeregu rządów europejskich i amerykańskich. [...]

Polska jako podmiot wojny jest złączona ze swym rządem na emigracji. Lepszej legitymacji rządowi temu nie potrzeba. Ani nie może być lepszej jego wartości.

ŹRÓDŁO NR 4

ŹRÓDŁO NR 5

Materiał pomocniczy nr 3

Zespół nr 2: prawo, wymiar sprawiedliwości, administracja cywilna

Polecenia:

1. Spośród poniższych źródeł podaj przykład aktu prawnego regulującego zachowanie obywateli.

2. Podaj nazwy instytucji obywatelskich i rodzaje ich zadań narzucone przez władze powstańcze. Rozpoznaj w materiale fotograficznym przykład działania takiej organizacji (*źródła nr 1 i 4*).

3. Na podstawie *źródła nr 2* wskaż przykłady egzekwowania odpowiedzialności za naruszenie prawa. Jakie przestępstwa podlegały surowej karze?

4. Rozpoznaj na zdjęciu formę komunikowania społeczeństwu zarządzeń władz powstańczych (*źródło nr 3*).

ŹRÓDŁO NR 1

ZARZĄDZENIE

w sprawie powołania do życia domowych i Obwodowych Komitetów Samopomocy

Dla zapewnienia mieszkańcom i uchodźcom koniecznego ładu i bezpieczeństwa oraz należytego zorganizowania samopomocy społecznej zarządzam powołanie do życia domowych komitetów samopomocy.

Komitet domowy tworzy się w każdym domu, liczącym ponad 7 pełnoletnich mieszkańców. Domy o mniejszym zaludnieniu tworzą wspólne komitety domowe.

W skład komitetu domowego wchodzi 3 do 5 osób, cieszących się zaufaniem większości mieszkańców domu i biorących czynny i ofiarny udział w akcji ratowniczej i samopomocy społecznej na terenie domu.

Komitet obwodowy składa się z 3 do 5 osób, powołanych przez przewodniczących komitetów domowych danego obwodu.

Podział na obwody utrzymuje się w ramach sieci O. P. L.

Każdy komitet powoła swego przewodniczącego. Przewodnictwo może być oddane w ręce kierownika OPL., który w każdym razie wchodzi w skład komitetu i przewodniczy do czasu powołania innego przewodniczącego.

Do zadań komitetów domowych należy:

1) wykonywanie wszystkich funkcji służby OPL. (akcja przeciwlotnicza i przeciwpożarowa), a to przez komendanta OPL., który w tym zakresie obowiązany jest stosować się do zarządzeń i technicznych wskazówek władz OPL.,
2) współdziałanie z władzami publicznymi w szczególności z delegatem dzielnicy (Starostą Grodzkim) w utrzymywaniu ładu, porządku i bezpieczeństwa na terenie domu oraz w wykonywaniu przez władze innych zadań administracji publicznej.
3) piecza nad utrzmywaniem czystości w domach, podwórzach i klatkach schodowych oraz pilnowanie czystości i przewietrzania schronów i innych miejsc zbiorowego przebywania mieszkańców i uchodźców, prowadzenie też akcji przeciwepidemicznej w ramach instrukcji władz sanitarnych,
4) organizowanie i prowadzenie akcji samopomcy społecznej, w szczególności w zakresie opieki nad mieszkańcami i uchodźcami oraz akcji aprowizacyjnej, tworzenie kuchen zbiorowych itp.
5) informowanie mieszkańców i uchodźców o wszelkich zarządzeniach władz i o bieżących sprawach publicznych.

Ponadto do zadań komitetów domowych należą wszystkie te czynności i zadania, które szeregiem moich zarządzeń i instrukcyj, w szczególności zarządzeniem moim z dnia 1.8 rb. włożone zostały na kierowników OPL.

Obwodowe komitety samopomocy instruują i koordynują działalność komitetów domowych, reprezentują potrzeby ludności obwodu i informują Delegata Dzielnicy (Starostę Grodzkiego) o działalności Komitetów i ogólnej sytuacji na terenie obwodu.

Na komitety domowe i obwodowe przechodzą obowiązki i uprawnienia komendantów OPL., co do możności pociągnięcia mieszkańców domów do świadczeń osobistych na rzecz służby OPL. i akcji samopomocy społecznej.

Ponadto komitety domowe i obwodowe przejmują dotychczasowe czynności delegatów aprowizacyjnych.

Szybkie zorganizowanie komitetów leży w interesie mieszkańców domów.

Zorganizowanie komitetów w ramach zarządzenia niniejszego zlecam komendantom (kierownikom) OPL.

W tych domach, w których komitety domowe powstały już przed wejściem w życie zarządzenia niniejszego i odpowiadają jego zasadom, mogą nadal funkcjonować, wprowadzając do swego składu komendanta OPL.

Okręgowy Delegat Rządu na m. st. Warszawę

Warszawa, dnia 17. VIII. 1944 r.

ŹRÓDŁO NR 2

Komentarz na łamach powstańczego „Kuriera Stołecznego", Warszawa, 17 sierpnia 1944 r.

Wyroki
Rosną lisy osób skazanych na karę śmierci. Smutno się robi patrzeć na szereg nazwisk polskich, które tak strasznie splamiono, że sądy wyzwalającej się Polski musiały orzec karę śmierci.

Smutne to, ale i pokrzepiające. Znaczy to, że surowy wymiar sprawiedliwości czuwa i reaguje. Znaczy to, że świństwo i zbrodnia nie ujdą karze, znaczy, że robienie interesów w postaci niedozwolonych rekwizycji spotka się z zasłużoną karą.

Na to opinia czekała. Po pięciu latach bezprawia okupacyjnej władzy społeczeństwo czeka na gruntowną odmianę, na zapowiadaną przez kartę atlantycką wolność od strachu. Smutne to, że na wykazach skazanych na śmierć czyta się obok nazwisk słowo „porucznik", smutne, ale konieczne. Obywatel walczącej Warszawy musi zdobyć pełne przekonanie, że nic nie dzieje się poza prawem, że nikt nie ma możności samowolnie rabować jego mienia, obrażać rodziny, straszyć, czy wywłaszczać.

Polak szanuje prawi i dlatego mimo przykrych refleksji, które nasuwają rejestry skazanych, obywatel przyjął te wyroki z uczuciem ulgi.

Wymiar sprawiedliwości to podwalina wolności.

„Kurier Stołeczny" nr 14, Warszawa, 23 sierpnia 1944 r.

ŹRÓDŁO NR 3

ŹRÓDŁO NR 4

Materiał pomocniczy nr 4

Zespół 3: partie polityczne, wizja wolnej Polski

Polecenia:

1. Wymień nazwy organizacji politycznych pojawiających się w podanych niżej źródłach.

2. Na podstawie *źródeł nr 1 i 2* spróbuj zwięźle określić cele polityczne i wartości obywatelskie, w imię których walczą wymienione ugrupowania.

3. Na podstawie wiedzy zdobytej na lekcjach historii określ rolę Rady Jedności Narodowej w strukturze Podziemnego Państwa Polskiego. Kto był jej przewodniczącym?

4. Na podstawie *źródła nr 3* scharakteryzuj zwięźle zasady ustroju, jaki – zgodnie z odezwą Rady Jedności Narodowej – powstać ma w wywalczonej wolnej Polsce. Z okazji jakiego święta wydany został dokument?

5. Zwróć uwagę na zawarty w *źródle nr 3* opis położenia międzynarodowego Polski w czasie, gdy toczy się Powstanie. Zastanów się, jaki negatywny element zakłóca optymistyczną ocenę szans Polski na osiągnięcie sukcesu?

ŹRÓDŁO NR 1

Odezwa Komitetu Wykonawczego Stronnictwa Pracy, Warszawa, 1 sierpnia 1944 r.

Pięć lat pracowaliśmy dla militarnej siły kraju. Pięć lat montowaliśmy warsztaty produkcji i sprzętu koniecznego dla walki. Pięć lat czekaliśmy na chwilę odwetu.

Stało się. Upragniony dzień nadszedł.
W jednej chwili przycichły spory i waśnie. W bramie i na ulicy, nikt nie pyta o przynależność polityczną. Wszyscy walczą.

Polska przemówiła głosem zjednoczonego ognia. Ulica Warszawy wspaniała. Nikt nie płacze. Nikt nie rozpacza. Wszyscy wiedzą i wierzę, że skoro jedyne legalne władze dały znak, to tak być musi. Wszyscy wiedzą, że rozpoczęliśmy ostatni bój o świętą sprawę.

Piszemy tę odezwę nie po to, żeby się wzajemnie podniecać i czynami swymi zachwycać. Piszemy do Was wszystkich, do Was z zaułków bram i placówek pierwszej linii. Piszemy, byście wiedzieli, że władze czuwają, że kontakt z całym światem nawiązany, że Wasze strzały to przyszłe paragrafy traktatu pokojowego, wypisujące wolność i wielkość Narodu.

Pamiętajmy, że zwyciężają i bohatersko giną w jednym szeregu robotnik i inteligent jak bracia żołnierze polscy. Pamiętajmy, że Naród to Jedność. Na naszych wisach i rozpylaczach, a nade wszystko na naszych gorących sercach opiera się przyszłość Polski. [...]

Piszemy tę odezwę w imieniu Stronnictwa Pracy, a nic nie mówimy o polityce, dziś bowiem barykada jest naszym warsztatem. Zamiast sal obrad — barykada.

Z barykady wołamy do wszystkich Polaków i całego świata: Polska nikogo o nic nie prosi.
Polska sama wywalcza sobie wolność. Od Europy żąda tylko sprawiedliwości.

Robotnik i inteligent, kupiec, rzemieślnik walczący pospołu na barykadach wołają do całego Narodu: naprzód, po wolność, do zwycięstwa.

Komitet Wykonawczy Stronnictwa Pracy

Odezwa „Rzeczpospolita Polska", Warszawa, 6 sierpnia 1944 r., nr 16

ŹRÓDŁO NR 2

Odezwa Stronnictwa Narodowego, Warszawa, 6 sierpnia 1944 r.

Naród polski znów daje dowód swej niezłomnej woli niepodległego, suwerennego bytu.

W nierównych warunkach siły Warszawa powstała jawnie do walki z odwiecznym wrogiem Narodu naszego i cywilizacji chrześcijańskiej, Niemcami.

W ciągu pięciu lat najpotworniejszej w Europie okupacji ruch narodowy kierował swe wysiłki do skonsolidowania wszystkich moralnych i materialnych sił Narodu, opierając się o zasadę solidarności wszystkich Polaków dla osiągnięcia ostatecznego zwycięstwa – Wielkiej Polski, członka wspólnoty międzynarodowej.

W akcji tej Stronnictwo Narodowe działało przez cały czas w łączności z władzami Państwa Polskiego

reprezentowanego przez Rząd Rzeczypospolitej w Londynie, jego Przedstawicielstwem w Kraju i największymi ruchami politycznymi.

Do dyspozycji Armii Krajowej Stronnictwo oddało swe siły wojskowe walczące dziś na ulicach Warszawy, w głębokim przeświadczeniu, że tylko wspólny wysiłek zbrojny i wspólna akcja polityczna zrealizuje cele Narodu. [...] Dziś naczelny ośrodek walczącej Polski, Warszawa ze swymi władzami zwierzchnimi prowadzi śmiertelny bój o nasze, polskie zwycięstwo. Od naszej postawy i wytrwałości zależy rozwój przyszłych wypadków. Opierając się o solidarność Obozu Sprzymierzonych, z którymi Polska podczas wojny tak silnie się związała, wierzymy takie w solidarność wszystkich narodów walczących o wolność i godność człowieka. Solidarność ta powinna zabezpieczyć przywrócenie Narodowi Polskiemu jego wszystkich praw suwerennych i pomóc w realizacji celów, o które walczymy bez przerwy od 1-ego września r. 1939.

Dzisiaj stwierdzamy z dumą, że postawa wszystkich stanów i warstw Narodu, walczącego jawnie na ulicach Warszawy jest bohaterska.

Jedność narodowa stała się faktem. Naszym zadaniem jest wzmocnić ją, i utrwalić, by po osiągnięciu zwycięstwa nad barbarzyńskim wrogiem – Niemcami jedność ta znów kierowała odbudową państwa dla dobra wielkości i potęgi Narodu.

Stronnictwo Narodowe

ŹRÓDŁO NR 3

Odezwa Rady Jedności Narodowej do Narodu Polskiego, 15 sierpnia 1944 r., Warszawa

Do Narodu Polskiego!
Już dwa tygodnie trwa bój śmiertelny o Warszawę. Przetrwaliśmy najcięższe dni, w których Warszawa walczyła samotnie bez żadnej pomocy z zewnątrz. Mamy za sobą ataki samolotów, niszczycielskie pożary całych dzielnic. [...] Już nie jesteśmy sami. Zapowiadana pomoc nadchodzi w postaci zrzutów z Londynu.

W rocznicę „Cudu nad Wisłą" wreszcie słońce wyjrzało spod chmur i dymu. Warszawa własnym wysiłkiem w oparciu o polską pomoc zbrojną z zachodu zrywa jarzmo, tworzy wojsko i kładzie fundamenty pod organizację Państwa Polskiego. Korpus generała Andersa odnosi zwycięstwa na ziemi włoskiej. Polski Korpus Pancerny w Normandii łamie opór niemiecki i prze w kierunku Paryża. Wojska alianckie lądują w południowej Francji. Pogrom armii niemieckiej zamienia się w katastrofę. Front wschodni w dalszym ciągu jest w odwrocie. Niemcy są ustawicznie bombardowane. Finlandia wycofuje się z wojny. Turcja zerwała stosunki z Niemcami. Antonescu ustąpił. Oddziały niemieckie w Jugosławii przechodzą na stronę powstańców. Budzą się wszędzie ruchy wolnościowe ujarzmionych narodów. [...] Z cierpień i krwi bohaterstwa Warszawy, z posiewu krwi bojowników konspiracji i żołnierzy Armii Krajowej rodzi się nowa Polska, Wielka i Sprawiedliwa. Państwo Polskie buduje się. Legalny Rząd działa. Premier Mikołajczyk zapowiedział swój przyjazd do oswobodzonej stolicy. Żadna moc nie zdoła narzucić nam rządu, ustroju, którego nie zechce naród.

Premier Mikołajczyk stwierdził, że do kierowania Narodem Polskim powołani są ci, którzy przeszli pięć lat okupacji niemieckiej, zbudowali armię i administrację podziemną. W powstaniu warszawskim zbratała się Armia Krajowa z ludnością cywilną stolicy. Utrzymajmy nadal ten węzeł. W powstaniu warszawskim dokonało się zjednoczenie wszystkich Polaków bez różnicy stronnictw i warstw społecznych. [...] Symbolem tej unifikacji jest Rada Jedności Narodowej.

Polska w tej wojnie walczy nie tylko o byt i niepodległość, ale i o wyższe cele. W ramach Karty Atlantyckiej, określającej cele wojenne Narodów Sprzymierzonych Polska ma swoje własne dążenia i konieczności dziejowe. Zagrożona powtarzającą się raz po raz agresją imperializmów – Polska musi mieć zapewnione bezpieczeństwo i możność spokojnej pracy na wiele pokoleń. Polska chce się rządzić według własnych zasad i praw. Zasady te zostały już ogłoszone w odezwie z dnia 26 lipca br. Stanowią one gwarancję, że ustrój przyszłej Rzeczypospolitej oparty będzie o wolność polityczną i sprawiedliwość społeczną.

Podstawami ustroju Polski, jako Rzeczypospolitej demokratycznej, będą:

a. Przyszła Konstytucja zapewniająca sprawne rządy, zgodne z wolą ludu.
b. Demokratyczna ordynacja wyborcza do ciał ustawodawczych i samorządowych, dająca wierne odzwierciedlenie opinii społeczeństwa.
c. Przebudowa ustroju rolnego przez parcelację przeznaczonych na ten cel posiadłości niemieckich i obszarów ziemskich ponad 50 ha, oraz skierowanie nadmiaru ludności rolnej do pracy w przemyśle i rzemiośle.
d. Uspołecznienie kluczowych gałęzi przemysłu.
e. Współudział pracowników i robotników w kierownictwie i kontroli produkcji przemysłowej.
f. Zagwarantowanie wszystkim obywatelom pracy i dostatecznych warunków bytu.
g. Sprawiedliwy podział dochodów społecznych.
h. Upowszechnienie oświaty i kultury.

W dążeniu do urzeczywistnienia tych celów będziemy walczyć aż do zwycięstwa. Jest ono już bliskie. Musimy tylko wszyscy dać z siebie największy wysiłek.

Wytrwamy. Zwyciężymy

Rada Jedności Narodowej

cyt. za: Źródła do dziejów Polski w XIX i XX wieku, t. IV, cz. 2, oprac. J. Szaflik, R. Turkowski, Pułtusk 2000, s. 354–355

Materiał pomocniczy nr 5

Zespół nr 4: media

Polecenia:

1. Gdzie i kiedy udostępniono dokumentację walk i życia mieszkańców podczas Powstania (*źródło nr 1*)?

2. W oparciu o *źródła nr 1 i 2* omów warunki, w jakich pracowali powstańczy fotoreporterzy?

3. Jakie przykłady rodzajów środków przekazu zostały udokumentowane w źródłach ikonograficznych (*źródła nr 2–6*)?

4. W oparciu o wywiad z płk. Antonim Chruścielem „Monterem" w „Biuletynie Informacyjnym" (*źródło nr 6*) określ rolę prasy powstańczej. Jak Chruściel motywował decyzję o wywołaniu Powstania w Warszawie?

ŹRÓDŁO NR 1

Pierwszy od 5 lat polski film w polskim kinie – pokaz pierwszej powstańczej kroniki filmowej „Warszawa walczy" w kinie Palladium przy ul. Złotej 7/9 według relacji powstańczego Polskiego Radia, 13 sierpnia 1944 r.

W dniu wczorajszym wyświetlano w Warszawie pierwszy film ilustrujący walki powstańcze w Warszawie.

Zdjęć walk do filmu dokonano przy placu Narutowicza i Napoleona oraz na ulicach Jasnej i Marszałkowskiej. Wreszcie utrwalono na taśmie pożar podpalanych przez Niemców domów w Al. Sikorskiego. Ponadto jest kilka zdjęć ilustrujących pracę sanitariuszek pod obstrzałem. Inne sceny filmu obrazują pracę pozafrontową na odcinku cywilnym z uwzględnieniem odcinka prasowo-propagandowego. Zdjęcia dokonane były przez fotoreporterów z narażeniem życia, często w pierwszej linii bojowej.

„Archiwum Ruchu Robotniczego", t. II. Warszawa 1975, s. 208

ŹRÓDŁO NR 2

ŹRÓDŁO NR 3

ŹRÓDŁO NR 6

BIULETYN INFORMACYJNY

WYDANIE CODZIENNE

Rok 6 — Warszawa, niedziela 6 sierpnia 1944 — Nr. 43-250

Wywiad z komendantem Monterem

Kom. Okr. Warsz. Armii Krajowej

Stajemy przed doświadczonym wypróbowanym w bojach żołnierzem Korzystamy z chwili przerwy między wydawanymi rozkazami i przyjmowanymi meldunkami, aby wyłuszczyć cel naszego przybycia. Zapytujemy o sytuację wojenną. Otrzymujemy odpowiedź w krótkich słowach.

— Bój o wolność Warszawy osiąga punkt szczytowy. Jesteśmy górą. Zajmujemy przeważną część miasta, choć nieprzyjaciel trzyma jeszcze w swych rękach szereg ważnych punktów oporu. Żołnierz niemiecki nie wykazuje zdecydowanej woli walki i tam gdzie spotyka się twarzą w twarz z żołnierzem AK ulega łatwo jego sile uderzeniowej. Niemiec tylko tam czuje się pewny, gdzie może się skryć za ścianą bunkrów, lub za pancerzem czołgów.

Zapytujemy o motywy podjęcia walki otwartej w obecnej chwili.

— Prowadzimy narzuconą nam przez Niemców walkę nieprzerwanie od 1.9 1939 r. Zeszliśmy do podziemi ulegając przewadze wroga. Obecnie sytuacja zmieniła się. Przewaga już nie jest po stronie Niemców. Dzięki zwycięstwom naszych aliantów i ich sojuszników Niemcy staczają się ku przepaści. W takim momencie przestają już odgrywać rolę korzyści jakie nam dawała konspiracja. Otwarty bój staje się nakazem żołnierza, pragnącego spełnić swój obowiązek dziejowy i opierającego się na wierze we własne siły.

Z kolei pytamy o zdanie w sprawie lotniczego bombardowania Warszawy.

— Metody barbarzyństwa niemieckiego znamy nie od dziś. Niemcom wydaje się że hukiem bomb potrafią złamać ducha bohaterskiej Warszawy. Jest to złudzenie. Bombardowanie niemieckie świadczy jedynie o poczuciu własnej słabości na ulicach Warszawy, na których panuje pełen zapału żołnierz Armii Krajowej.

Zapytujemy w jakim stopniu sprzymierzeni wspomagają nasze walki o Warszawę.

— Po rozpoczęciu powstania Pełnomocnik Rządu na Kraj i Komendant Sił Zbrojnych w Kraju zwrócili się za pośrednictwem Rządu Rzplitej o pomoc do Sprzymierzonych. Nie chcemy innej pomocy jak tylko w formie dostaw broni, amunicji, wszelkich technicznych środków walki. Najcudowniejszych ludzi, jakich dzieje wydały, mamy w swych szeregach. Potrzeba nam tylko dobrej broni do ręki, aby zmniejszyć techniczną przewagę nieprzyjaciela.

Czy była jakaś pomoc sowiecka, a więc np. zrzuty broni, akcja lotnictwa myśliwskiego, artylerii sowieckiej i tp?

— Dotąd nie było — brzmiała odpowiedź.

Po chwili zadajemy ostatnie pytanie:

— Jakie są życzenia wojska pod adresem ludności stolicy?

— Stosować się bezzwłocznie do poleceń organów władzy wojskowej i cywilnej, zachowywać nadal spokój. Nieść jak dotychczas pomoc oddziałom wojskowym w zakresie łączności, wyżywienia i opieki sanitarnej oraz stworzenia możliwych warunków, potrzebnych do niezbędnego odpoczynku, noclegu i higieny osobistej.

Komunikat Dowództwa AK Nr. 23

z dnia 4.VIII.44 r.

ŹRÓDŁO NR 4

ŹRÓDŁO NR 5

Materiał pomocniczy nr 6

Zespół nr 5: służby medyczne i poczta

Polecenia:

1. W oparciu o *źródło nr 1* i materiał ikonograficzny określ zwięźle:
a. jakie główne zadania zlecono powstańczym służbom medycznym?
b. w jakich warunkach realizowana była opieka medyczna?
c. czym były uzasadnione działania organizacyjne zawarte w rozkazie „Monera" z 12 sierpnia?

2. W oparciu o *źródło nr 5* określ, jak zapewniona została łączność pocztowa w mieście?

3. Jaka grupa uczestników Powstania wyróżniła się w czasie wykonywania tego zadania (*źródło nr 5–6*)?

ŹRÓDŁO NR 1

Rozkaz Komendy Warszawskiego
Okręgu AK z 12 sierpnia 1944 r.

[...] *Służba zdrowia*
I. Personel Służby Zdrowia dołoży wszelkich starań, by w trwającym okresie walki usprawnić działalność sanitariatu. W tym celu Naczelni Lekarze obwodów i rejonów przeprowadzą:

a. Komasację rozrzuconych po domach gniazd rannych, drobnych punktów opatrunkowych i tzw. „szpitali" w zorganizowane racjonalnie nieliczne punkty opatrunkowe z chirurgiem.
b. Wylegitymowanie personelu sanitarnego, zatrudnionego na placówkach sanitarnych, co do kwalifikacji zawodowych.
c. Ograniczenie do wypadków wyjątkowych rekwizycji leków i materiału sanitarnego na mieście. [...]

II. Szpital prowizoryczny nr 1 w PKO., przeznaczony do leczenia ciężko rannych i skomplikowanych przypadków urazowych. Szpital prowizoryczny nr 2 przy ul. Chmielnej 34 przeznaczam dla rannych w ogólności. Izba dla zakaźnych rannych przy ul. Chmielnej 28 (Hotel Terminus).

III. Polecam organom Służby Zdrowia wzmóc działalność asenizacyjną (usuwanie zwłok, nieczystości, śmieci, odpadków itp.) w odniesieniu do pola walki i rejonów sąsiadujących, by zapobiec ewentualnym zachorzeniom epidemicznym. [...]

Komendant Okręgu
Monter

ŹRÓDŁO NR 2

ŹRÓDŁO NR 3

ŹRÓDŁO NR 4

ŹRÓDŁO NR 5

Artykuł „Roznosiciele radości"
o powstańczej poczcie polowej,
31 sierpnia 1944 r., Warszawa

Na murach, na bramach domów – małe, czerwone skrzynki z napisem „Poczta Polska". Uruchomili ją najmłodsi harcerze, szare zuchy, które zawsze wyciągają pomocną dłoń do cierpiących towarzyszy i braci. Czy zastanawiamy się, że te czworokątne pudełka to maleńkie stacje bohaterstwa? Bez żadnego rozkazu, po to tylko, aby pomóc ludziom odnaleźć swoich bliskich, aby stroskanym rodzicom przynieść wiadomość o ich walczącym synu, aby na przekór wrogowi przedrzeć się przez zapory wytworzone na żywym ciele miasta – narażają się mali, dzielni chłopcy na rany i śmierć, przebiegają bez lęku przez takie miejsca, przed którymi zawahaliby się najodważniejsi. Spotykam jednego z nich. Stopy ma zabandażowane, widać, pokaleczył je sobie w za dużych, nie swoich butach. Mimo to śpieszy się, biegnie pewnie, przemyka się pod barykadami, pędem przeskakuje przez znajdujące się pod obstrzałem ulice.

– Przechodzę przez Aleje na tamtą stronę – może i pani chce coś posłać – mówi do mnie serdecznie i prosto, bo dostrzegł moje zainteresowane spojrzenie skierowane w jego stronę.
– Nie, chciałam się tylko zapytać, jak się czujesz w swojej nowej pracy?
– O, doskonale! Cóż to za radość tak przyjść do kogoś i widzieć radość na widok listu, widzieć matki, które całują te małe zabazgrane karteczki. Żałuję, że nie mam roweru, żeby móc posuwać się prędzej. Dlatego tak się śpieszę, żeby jak najwięcej listów doręczyć i wrócić znów po nowe. Przecież oni wszyscy tam na to czekają.

Uśmiechnął się jeszcze do mnie i zniknął za rogiem ze swoim cennym ładunkiem.

Roznosiciele radości, „Demokrata", Warszawa, 31 sierpnia 1944 r., nr 183

POCZTA POWSTAŃCZA

Dokładny adres wysyłającego
Poczta Polowa
KARTKA POCZTOWA
POCZTA POLOWA
1-VIII-1944
WARSZAWA
Ryszard Rzecki
Bracka 17
Poczta Polowa №
POCZTA
AK
POLOWA
CENZUROWANO № 11

CENZURA
HARCERSKA
AK
POCZTA POLOWA
WARSZAWA 1 VIII 1944

ŹRÓDŁO NR 6

REKLAMY
ZASŁONY
27

Marcin Miros

Zdobycie PAST-y jako przykład akcji bojowej Powstania Warszawskiego

Materiał pomocniczy nr 1
Gmach Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej

Ośmiopiętrowy gmach PAST-y, górujący nad okolicą, [...] stanowił dotkliwy cierń niemiecki na opanowanym przez oddziały powstańcze terenie północnego Śródmieścia. Niemcy nękali ogniem broni maszynowej otaczające go ulice – Zielną, Bagno, pl. Grzybowski w szerokim promieniu. PASTA stanowiła więc nie tylko poważną przeszkodę w działaniach wojskowych, ale była też postrachem ludności cywilnej, ponoszącej duże straty od strzałów padających z wysokich pięter budynku.

I. i S. Maliszewscy, Śródmieście Północne. Warszawskie Termopile 1944, Warszawa 2000, s. 169

Materiał pomocniczy nr 2
Kalendarium

1.08.1944	pierwszy atak na PAST-ę
4.08.1944	wysadzenie w powietrze bramy gmachu (Niemcy ją potem zabarykadowali)
5.08.1944	atak na budynek
6.08.1944	kolejna próba zdobycia PAST-y
13.08.1944	zablokowanie dostaw żywności, leków i amunicji z Ogrodu Saskiego dla Niemców
5.08.1944	odcięcie prądu i wody
17/18.08.1944	próba podpalenia PAST-y
19.08.1944	przerwanie łączności telefonicznej Niemców ze światem zewnętrznym i całym frontem wschodnim
20.08.1944	ostateczny szturm i zdobycie PAST-y (od ok. godziny 2.30 do ok. 17.00)

Materiał pomocniczy nr 3
Siły polskie i niemieckie oraz poniesione straty

	Niemcy	Polacy
Liczba uczestników	164	ok. 250
Zabici/ranni	ok. 30	ok. 30/70
Jeńcy	115	

Niemcy posiadali także działko przeciwpancerne oraz dużą ilość broni maszynowej.

Materiał pomocniczy nr 4
Relacja dowódcy akcji rtm. Henryka Roycewicza „Leliwy”

W dniu 20 sierpnia, punktualnie o 2.30 w nocy nastąpił pierwszy wybuch i oddziały przystąpiły do szturmu atakując Niemców przez zrobione wyłomy w ścianach bocznych. Motorowa pompa zaczęła działać i wlała w ciągu minuty 1000 litrów mieszanki (ropy i benzyny) na pierwsze piętro gmachu, a w ślad za tym został wystrzelony pocisk „piata” w celu zapalenia wpompowanej mieszanki. [...]

Oddziały szturmowe ponownie brawurowo sforsowały wyłom i walka przeniosła się do wnętrza budynku. Na parterze trzeba było zdobywać osobno każdy pokój, jak i zabarykadowane korytarze. [...] Żeby zniszczyć niemiecką załogę także na drugim piętrze, zostało wpompowane nowe 1000 litrów mieszanki i gmach zaczął sie palić jak pochodnia. [...] Zauważyłem wyskakujących przez wyłom Niemców

w liczbie około 8, którzy pędzili co tchu w piersiach ulicą Zielną w kierunku Ogrodu Saskiego. [...] Wystrzelano ich co do nogi. Druga grupa niemiecka próbowała wydostać sie przez wyłom w kierunku Bagno, lecz też została zniszczona. Jeden z uciekających tamtędy Niemców został wzięty do niewoli i powiedział mi to, czego się domyślałem, że całą załoga niemiecka przedostała się włazem do podziemi budynku. Ponieważ Niemcy siedzący w piwnicy nie okazywali chęci jej opuszczenia, poleciłem jednemu z plutonów szturmowych [...] wejść przez wyłom w bunkrze do podziemia. [...] Część Niemców próbowała bronić się jeszcze w poszczególnych piwnicach, lecz zaatakowani granatami i miotaczami płomieni zaczęli się poddawać.

cyt. za: Powstanie Warszawskie – dni Polski niepodległej. Teki edukacyjne MPW nr 1, s. 86–87

Materiał pomocniczy nr 5
Kadry z filmu przedstawiające walki o PAST-ę

Polecenia:

1. Wykorzystując *materiały nr 1, 2, 3 i 5*, wyjaśnij, dlaczego zdobycie PAST-y trwało tak długo?
2. Wymień środki bojowe użyte przez Powstańców w akcji (*materiały nr 4 i 5*).
3. Które z nich zadecydowały o zwycięstwie?
4. Na podstawie *materiałów nr 1, 3 i 5* powiedz, jakie było znaczenie zdobycia PAST-y?
5. Dlaczego przywiązywano dużą wagę do wyświetlania w kinie relacji filmowej ze zdobycia PAST-y?
6. Wykorzystując zdobytą wiedzę, przygotuj krótką notatkę na temat cech charakterystycznych walk w mieście.

TEATR WIELKI OPERA NARODOWA

WIELKI DLA MAŁYCH

EDUKACJA
WIELKI DLA MAŁYCH

5+

PORANKI MUZYCZNE
Połączenie koncertu (nie tylko muzyki klasycznej) z opowieściami o instrumentach, kompozytorach i zagadkami muzycznymi, by zaprzyjaźnić młodych melomanów z muzyką i wyrobić im nawyk chodzenia do opery.

POSZUKIWACZE OPEROWYCH DŹWIĘKÓW
Interaktywne gry, zabawy i kontakt z artystami pozwalające dzieciom poznać instrumenty, rozpoznawać rodzaje głosu i oswoić się z olbrzymią przestrzenią teatru.

RAZEM W OPERZE
Doświadczenie współistnienia różnych dziedzin sztuki i rozwijanie wyobraźni muzycznej, tanecznej i plastycznej dzieci (5-7 lat) przez wspólną zabawę z rodzicami.

10+

JUTRoPERA – V EDYCJA
Program dla szkół podstawowych woj. mazowieckiego przygotowujący dzieci do świadomego odbioru sztuki operowej i baletowej. Podzielony na trzy etapy: warsztaty dla nauczycieli, praca nauczycieli z dziećmi w szkołach, wizyta na spektaklu.

O OPERZE W OPERZE
Uniwersytet dziecięcy: słuchacze (10-13 lat) zdobywają wiedzę o operze, etapach powstawania spektaklu, rozwiązaniach technicznych funkcjonowania sceny.

RECYTATYW, ARIA, BEL CANTO CZYLI WIEDZA O OPERZE
Lekko i atrakcyjnie o historii opery, śpiewakach, orkiestrze i zawodach niezbędnych przy tworzeniu spektaklu. Dzieci (12-14 lat) uczestniczą w pokazowej lekcji śpiewu i minirecitalu w wykonaniu solistów.

PIRUET, PACZKA, PUENTA CZYLI TAJEMNICE BALETU
Spotkania z tancerzami Polskiego Baletu Narodowego w szkołach. Dzieci poznają podstawowe pozycje baletowe oraz fragmenty baletów w wykonaniu naszych tancerzy w kostiumach i charakteryzacji teatralnej.

WARSZTATY TANECZNE
Prowadzone przez młodych choreografów PBN, trwające cały sezon warsztaty dla młodzieży oparte o technikę tańca współczesnego, zakończone wystawieniem spektaklu na Scenie Kameralnej Teatru Wielkiego - Opery Narodowej.

15+

Fot.ON – WARSZTATY FOTOGRAFICZNE
Połączenie opery z fotografią. Warsztaty prowadzone przez wybitnych fotografików, wykładowców warszawskiej ASP oraz sesje fotograficzne w Teatrze Wielkim - Operze Narodowej. Efekt: wystawa zdjęć wykonanych przez uczestników.

SZTUKA SCENOGRAFII
Wykłady i warsztaty prowadzone przez profesorów Wydziału Sztuki Mediów i Scenografii ASP i wybitnych scenografów. Uczestnicy zapoznają się z pracowniami teatralnymi wykonującymi dekoracje do spektakli operowych i sami stworzą projekty scenografii do wybranej opery.

teatrwielki.pl

PIERWSZY NA ŚWIECIE
DRAMAT WOJENNY NON-FICTION
POWSTANIE WARSZAWSKIE
ZOBACZ PRAWDZIWY OBRAZ POWSTANIA
Muzeum Powstania Warszawskiego
W KINACH OD 9 MAJA 2014
FILM
WSPÓŁFINANSOWANY PRZEZ
next FILM